תנ״ך · ראשונים · רש״י · נביאים

רש"י על שמואל א

רש״י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רש"י על שמואל א

רש״י

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רשי-על-שמואל-א/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 8
פרק ג 12
פרק ד 13
פרק ה 14
פרק ו 15
פרק ז 16
פרק ח 17
פרק ט 18
פרק י 19
פרק יא 21
פרק יב 22
פרק יג 23
פרק יד 26
פרק טו 29
פרק טז 32
פרק יז 33
פרק יח 36
פרק יט 37
פרק כ 38
פרק כא 42
פרק כב 43
פרק כג 44
פרק כד 45
פרק כה 47
פרק כו 50
פרק כז 51
פרק כח 51
פרק כט 53
פרק ל 53
פרק לא 54

פרק א

פסוק א

וַיְהִי אִישׁ אֶחָד. "הַכֹּל לְפִי הַסֵּדֶר, מֹשֶׁה מָסַר אֶת הַתּוֹרָה לִיהוֹשֻׁעַ, וִיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים, וְשׁוֹפֵט מָסַר לְשׁוֹפֵט, עַד שֶׁהִגִּיעַ לְעֵלִי, וּמִמֶּנּוּ לִשְׁמוּאֵל, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ (אבות א א): "וּזְקֵנִים לִנְבִיאִים:

מִן הָרָמָתַיִם צוֹפִים. שְׁתֵּי רָמוֹת הָיוּ, שֶׁצּוֹפוֹת וְרוֹאוֹת זוֹ אֶת זוֹ. וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם: צוֹפִים, "מִתַּלְמִידֵי נְבִיאַיָּא":

אֶלְקָנָה. לֵוִי הָיָה, מִבְּנֵי אֶבְיאָסָף בֶּן קֹרַח, כֵּן נִתְיַחֵס בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (דברי הימים א ה:ח):

אֶפְרָתִי. יוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "בְּטוּרָא דְבֵית אֶפְרַיִם" (בְּהַר אֶפְרַיִם). וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה (ילקוט שמעוני שמואל א רמז עז): **אֶפְרָתִי**. בֶּן פַּלְטִין אַבְגִינוֹס, אָדָם חָשׁוּב, כְּמוֹ (בבא מציעא קיט.): אַפְרְיוֹן נִמְטְיֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, לְשׁוֹן חֵן:

פסוק ג

וְעָלָה הָאִישׁ. לְשׁוֹן הוֹוֶה הוּא, הָיָה עוֹלֶה מִזְּמַן מוֹעֵד לְמוֹעֵד לְשִׁילֹה. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה (ילקוט שמעוני שם): בְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה עוֹלֶה בְּשָׁנָה זוֹ, לֹא הָיָה עוֹלֶה בְּשָׁנָה אַחֶרֶת, כְּדֵי לְהַשְׁמִיעַ יִשְׂרָאֵל וְיַעֲשׂוּ כְּמוֹתוֹ:

פסוק ד

וַיְהִי הַיּוֹם. "תַּרְגּוּם: "וַהֲוָה יוֹם מוֹעֲדָא:

פסוק ה

מָנָה אַחַת אַפַּיִם. (תרגום:) "חוּלַק חַד בְּחִיר", הָרָאוּי לְהִתְקַבֵּל בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת:

פסוק ו

צָרָתָהּ. אֵשֶׁת בַּעְלָהּ, פְּנִנָּה:

גַּם כַּעַס. כַּעַס אַחַר כַּעַס, תָּמִיד, לְכָךְ נֶאֱמַר 'גַּם כַּעַס', הָיְתָה אוֹמֶרֶת לָהּ: כְּלוּם קָנִית הַיּוֹם מַעֲפוֹרֶת לִבְנֵךְ גָּדוֹל, אוֹ חָלוּק לִבְנֵךְ קָטָן:

בַּעֲבוּר הַרְעִמָהּ. שֶׁתִּתְאוֹנֵן, וְרִבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (בבא בתרא טז.): בַּעֲבוּר הַרְעִימָהּ, שֶׁתִּתְפַּלֵּל, וְלִשָּׁם שָׁמַיִם נִתְכַּוְּנָה:

בְּעַד רַחְמָהּ. כְּנֶגֶד רַחְמָהּ, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן 'בְּעַד':

פסוק ז

וְכֵן יַעֲשֶׂה. אֶלְקָנָה:

שָׁנָה בְשָׁנָה. נוֹתֵן לָהּ חֵלֶק מוּבְחָר, לְהַרְאוֹתָהּ שֶׁמְּחַבְּבָהּ. וְצָרָתָהּ, לְפִי חִבָּה שֶׁבַּעְלָהּ מַרְאֶה לָהּ, כֵּן תַּרְבֶּה גַּם הִיא לְהַכְעִיסָהּ:

פסוק ח

אָנֹכִי טוֹב לָךְ. מְחַבְּבָךְ:

מַעֲשָׂרָה בָנִים. שֶׁיִּוָּלְדָה לִי פְּנִנָּה:

פסוק ט

אָכְלָה בְשִׁלֹה. לֹא מַפִּיק ה"א, וְהָאַלֶ"ף חֲטַף קָמַ"ץ, וְהוּא כְּמוֹ: אַחֲרֵי אָכֹל בְּשִׁלֹה וְאַחֲרֵי שָׁתֹה. וְהַלָּשׁוֹן נוֹפֵל בֵּין לְזָכָר בֵּין לִנְקֵבָה, אַחֲרֵי אָכְלָה, לְשׁוֹן פָּעוּל, כְּמוֹ לְאָכְלָה, לְשׁוֹן לִפְעוֹל:

וְעֵלִי הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא. אוֹתוֹ הַיּוֹם יָשַׁב עַל כִּסֵּא גָּדוֹל, שֶׁנִּתְמַנָּה שׁוֹפֵט (ובילקוט שמעוני: כֹּהֵן גָּדוֹל) עַל יִשְׂרָאֵל:

עַל מְזוּזַת. כְּמוֹ: אֵצֶל מְזוּזַת:

פסוק יא

ה' צְבָאוֹת. לְמָה נִתְיַחֵד שֵׁם זֶה כָּאן, אָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׁנֵי צְבָאוֹת בָּרָאתָ בְּעוֹלָמְךָ. הָעֶלְיוֹנִים, לֹא פְּרִים וְלֹא רְבִים וְלֹא מֵתִים. וְהַתַּחְתּוֹנִים, פְּרִים וְרְבִים וּמֵתִים. אִם אֲנִי מִן הַתַּחְתּוֹנִים, אֶהְיֶה פְּרָה וְרָבָה וּמֵתָה, וְאִם אֲנִי מִן הָעֶלְיוֹנִים, לֹא אָמוּת. זוֹ מָצָאתִי בְּאַגָּדָה שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי (פסיקתא רבתי). וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (לא:) מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ: עַד הֵנָּה לֹא הָיָה אָדָם שֶׁקָּרָאוֹ לְהַקָּבָ"ה 'צְבָאוֹת', אֶלָּא כָּךְ אָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִכָּל צְבָאוֹת שֶׁבָּרָאתָ בְּעוֹלָמְךָ קָשֶׁה בְּעֵינֶיךָ לִיתֵּן לִי בֵּן אֶחָד:

אִם רָאֹה תִּרְאֶה. רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ בוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (שם) מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ:

אֲמָתֶךָ. הָאָמוּר שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּמִּקְרָא, כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁהֵאשָׁה מְצַוָּה עֲלֵיהֶם:

זֶרַע אֲנָשִׁים. "צַדִּיקִים, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (מלכים א ב:לב): "בִּשְׁנֵי אֲנָשִׁים צַדִּיקִים:

אֲנָשִׁים. "חֲשׁוּבִים, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (דברים א:יג): "אֲנָשִׁים חֲכָמִים וִידֻעִים:

וּנְתַתִּיו לַה'. שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְתִתּוֹ לַה':

וּמוֹרָה. "תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וּמָרוּת אֱנָשׁ לָא תְּהֵא עֲלוֹהִי:

פסוק יב

שִׁמֵּר אֶת פִּיהָ. "מְצַפֶּה מָתַי תַּפְסִיק, כָּךְ תִּרְגְּמוֹ יוֹנָתָן: "וְעֵלִי אוֹרִיךְ לָהּ עַד דְּתִתְפְּסוֹק:

שִׁמֵּר. לְשׁוֹן הַמְתָּנָה, כְּמוֹ: "שָׁמַר אֶת הַדָּבָר" (בראשית לז:יא); "לֹא תִשְׁמֹר עַל חַטָּאתִי" (איוב יד:טז):

פסוק יג

וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכּוֹרָה. שֶׁלֹּא הָיוּ רְגִילִין לְהִתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ:

פסוק טו

לֹא אֲדֹנִי. לֹא אָדוֹן אַתָּה בְּדָבָר הַזֶּה, גִּלִּיתָ בְּעַצְמְךָ שֶׁאֵין רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלֶיךָ שֶׁתֵּדַע שֶׁאֵינִי שִׁכּוֹרַת יַיִן:

פסוק טז

אַל תִּתֵּן אֶת אֲמָתְךָ. כְּלַפֵּי שֶׁאָמְרָה לוֹ דָּבָר קָשֶׁה, חָזְרָה וּפִיְּסָתוּ, שֶׁלֹּא יִתְּנֶנָּה הֶפְקֵר וּבְזָיוֹן לִפְנֵי צָרָתָהּ בַּת בְּלִיַּעַל:

כִּי מֵרֹב שִׂיחִי. דִּבַּרְתִּי לְפָנֶיךָ קוֹשִׁי:

שִׂיחִי. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁהוּא לְשׁוֹן אֲנִינוּת לֵב. דָּבָר אַחֵר: **מֵרֹב שִׂיחִי**; "כְּתַרְגּוּמוֹ: "אֲרֵי מִסְגֵּי אַקְנְיוּתִי וְאַרְגָּוְתָנוּתִי אוֹרֵיכִית בִּצְלוֹ עַד כְּעַן:

וְכַעְסִי. שֶׁצָּרָתִי מַכְעֶסֶת אוֹתִי:

אַל תִּתֵּן. לְשׁוֹן מְסִירָה, כְּמוֹ: "אַל תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרָי" (תהלים כז:יב):

פסוק יז

אֶת שֵׁלְתַּי. חֶסֶר א', לְדִרוֹשׁ בּוֹ לְשׁוֹן בָּנִים, כְּמוֹ: "וּבְשִׁלְיָתָהּ הַיּוֹצֵאת וְגוֹ'" (דברים כח:כז):

יִתֵּן אֶת שֵׁלְתַּי. בִּשְׂרָהּ שֶׁנִּתְקַבְּלָה תְּפִלָּתָהּ:

פסוק יח

תִּמְצָא שִׁפְחָתְךָ חֵן. לְבַקֵּשׁ עָלֶיהָ רַחֲמִים:

וּפָנֶיהָ לֹא הָיוּ לָהּ. פָּנִים שֶׁל זַעַם:

פסוק יט

וַיָּבֹאוּ אֶל בֵּיתָם וַיֵּדַע אֶלְקָנָה. מִכָּאן לְאַכְסַנַאי שֶׁאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה:

פסוק כ

לִתְקֻפוֹת הַיָּמִים. מִיעוּט תְּקוּפוֹת שְׁתַּיִם, מִיעוּט יָמִים שְׁנַיִם, לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וּשְׁנֵי יָמִים. מִכָּאן הַיּוֹלֶדֶת לְשִׁבְעָה, יוֹלֶדֶת לִמְקֻטָּעִים:

שְׁמוּאֵל. עַל שֵׁם אֵל וְעַל שֵׁם הַמַּעֲשֶׂה הוּא נִקְרָא, כִּי מִמֶּנּוּ שְׁאִלְתִּיו:

פסוק כא

אֶת זֶבַח הַיָּמִים. (תרגום:) "יָת דִּבְחָא מוֹעֲדַיָּא":

וְאֶת נִדְרוֹ. נְדָרִים שֶׁנָּדַר בֵּין רֶגֶל לְרֶגֶל הָיָה מַקְרִיב בָּרֶגֶל:

פסוק כב

עַד יִגָּמֵל. לְסוֹף עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם (ספרים אחרים: עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה) חֳדָשִׁים, שֶׁכָּךְ זְמַן תִּינוֹק לִינָק:

וְיָשַׁב שָׁם עַד עוֹלָם. עוֹלָמָם שֶׁל לְוִיִּם חֲמִשִּׁים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִבֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצְּבָא הָעֲבוֹדָה" (במדבר ח:כה), וְכָךְ הָיוּ יָמָיו שֶׁל שְׁמוּאֵל, חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם, שֶׁהֲרֵי עֵלִי שָׁפַט אֶת יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּבְיוֹם תְּפִלַּת חַנָּה נִתְמַנָּה שׁוֹפֵט, צֵא אוֹתָהּ שָׁנָה לְעִבּוּרוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל, נִשְׁתַּיְּרוּ שְׁלוֹשִׁים וְתֵשַׁע, וּשְׁמוּאֵל פָּרְנֵס אֶת יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁמֵּת עֵלִי שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי יוֹם שֶׁמֵּת עֵלִי גָּלָה הָאָרוֹן וְיָשַׁב בִּשְׂדֵה פְּלִשְׁתִּים שִׁבְעָה חֳדָשִׁים (שמואל א ו:א), מִשָּׁם בָּא לְקִרְיַת יְעָרִים, עַד שֶׁהֶעֱלָהוּ דָּוִד, מִשֶּׁמָּלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים בְּחֶבְרוֹן עַל יְהוּדָה, וְהִמְלִיכוּהוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם, וּכְתִיב (שמואל א ז:ב): "וַיְהִי מִיּוֹם שֶׁבֶת הָאָרוֹן בְּקִרְיַת יְעָרִים וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים וַיִּהְיוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה", צֵא מֵהֶן שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁמָּלַךְ דָּוִד בְּחֶבְרוֹן, נִמְצָא מִשֶּׁגָּלָה הָאָרוֹן עַד שֶׁמֵּת שָׁאוּל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְשִׁבְעָה חֳדָשִׁים, וּשְׁמוּאֵל מֵת לִפְנֵי שָׁאוּל אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים:

פסוק כג

אַךְ יָקֵם ה' אֶת דְּבָרוֹ. אֶת שֶׁשְּׁאַלְתְּ מִמֶּנּוּ זֶרַע אֲנָשִׁים, וְעֵלִי בִּשְׁרֵךְ בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ "אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת שֵׁלָתֵךְ" – יָקֵם ה' אֶת דְּבָרוֹ, וְזֶהוּ לְפִי פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: רַבִּי נְחֶמְיָה בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק אָמַר: בְּכָל יוֹם וְיוֹם בַּת קוֹל יוֹצֵאת וּמְפוֹצָצֶת בָּעוֹלָם וְאוֹמֶרֶת: עָתִיד צַדִּיק אֶחָד לַעֲמוֹד וּשְׁמוֹ שְׁמוּאֵל, וְכָל אִשָּׁה שֶׁהָיְתָה יוֹלֶדֶת בֵּן, הָיְתָה קוֹרְאָה שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל, כֵּיוָן שֶׁהָיוּ רוֹאִים אֶת מַעֲשָׂיו, הָיוּ אוֹמְרִים אֵין זֶה שְׁמוּאֵל, וְכֵיוָן שֶׁנּוֹלַד זֶה וְרָאוּ מַעֲשָׂיו, אָמְרוּ דּוֹמֶה שֶׁזֶּה הוּא, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: יָקֵם ה' אֶת דְּבָרוֹ, שֶׁיִּהֵא זֶה שְׁמוּאֵל הַצַּדִּיק:

פסוק כד

וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח. שְׁמַעְתִּי בְּשֵׁם רַבֵּינוּ יִצְחָק הַלֵּוִי, אֵיפָה אַחַת קֶמַח, שָׁלֹשׁ סְאִין, לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרוֹנִים סֹלֶת הָרָאוּי לַפַּר הָאֶחָד, כְּדִתְנַן (מנחות עו:) "לֶחֶם הַפָּנִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה עֶשְׂרוֹנִים מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע סְאִין", עֶשְׂרוֹן סֹלֶת לִסְאָה חִטִּין:

וְנֵבֶל יָיִן. לְנָסֵךְ:

וְהַנַּעַר נָעַר. (תרגום:) "וְרַבְיָא הֲוָה יָנִיק":

פסוק כה

וַיָּבִיאוּ אֶת הַנַּעַר אֶל עֵלִי. לִרְאוֹת שֶׁנִּתְקַיְּמָה נְבוּאָתוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ, שֶׁהוֹרָה הֲלָכָה שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ כֹּהֵן לִשְׁחִיטַת קָדָשִׁים, כִּדְאִיתָא בִּבְרָכוֹת (לא:):

פסוק כו

בִּי אֲדֹנִי. לְתֵת עֵינֶיךָ עָלָיו שֶׁיִּהֵא תַּלְמִידֶךָ. וּלְפִי מִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ: שֶׁלֹּא יַעֲנִישֶׁהוּ מִיתָה:

פסוק כז
אֶל הַנַּעַר הַזֶּה הִתְפַּלָּלְתִּי. אַל תֹּאמַר: זֶה יָמוּת וְיִנָּתֵן לְךָ אַחֵר:

פסוק כח
וְגַם אֲנֹכִי הִשְׁאִלְתִּיהוּ לַה'. כְּאָדָם הַמַּשְׁאִיל כְּלִי לְרַבּוֹ, אוֹ מַשְׁאִילוֹ בְּנוֹ לְשַׁמְּשׁוֹ:
הוּא שָׁאוּל. אנפרוצטי"ץ בְּלַעַ"ז, כְּלוֹמַר אֵין אַתָּה רַשַּׁאי לְעָנְשׁוֹ, הַקָּבָ"ה נַעֲשָׂה עָלָיו שׁוֹאֵל, כִּי הִשְׁאִלְתִּיו לוֹ, וְעָלָיו לְהַחֲזִירוֹ לִי:
וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם. שְׁמוּאֵל, וְיֵשׁ אוֹמְרִים אֶלְקָנָה:

פרק ב

פסוק א
רָחַב פִּי עַל אוֹיְבַי. עַל פְּנִינָה:

פסוק ב
וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ. אֵין צַיָּר כֵּאלֹהֵינוּ, הַצָּר צוּרָה בְּתוֹךְ צוּרָה:

פסוק ג
אַל תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ. כָּל גַּסֵּי הָרוּחַ אֲשֶׁר שָׂעְתָּם מַצְלַחַת, וּבִשְׁבִיל פְּנִינָה שֶׁהָיְתָה מִתְגָּאָה עָלֶיהָ הִיא מְדַבֶּרֶת, לְפִי פְּשׁוּטוֹ. וּלְפִי דְּרָשׁוֹ, כְּתַרְגּוּמוֹ שֶׁתִּרְגֵּם יוֹנָתָן:
עָתָק. דָּבָר חָזָק. דְּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן סָרָה, כְּמוֹ "וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה" (בראשית יב:ח), יֵצֵא דְּבַר סָרָה מִפִּיכֶם:
כִּי אֵל דֵּעוֹת ה'. יוֹדֵעַ מַה שֶּׁבִּלְבַבְכֶם:
וְלוֹ נִתְכְּנוּ עֲלִילוֹת. כָּל מַעֲשֵׂי הָאָדָם נִמְנִין לְפָנָיו:
נִתְכְּנוּ. לְשׁוֹן מִנְיָן, כְּמוֹ "וְתֹכֶן לִבֵנִים תִּתֵּנוּ" (שמות ה:יח):

פסוק ד
קֶשֶׁת גִּבּוֹרִים חַתִּים וְגוֹ'. כָּךְ אוּמָּנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַתִּישׁ אֶת הַגִּבּוֹרִים וּמְחַזֵּק אֶת הַחַלָּשִׁים, מַשְׁבִּיעַ אֶת הָרְעֵבִים וּמַרְעִיב אֶת הַשְּׂבֵעִים:

פסוק ה
שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם. וְלֹא צְרִיכִים לִהְיוֹת נִשְׂכָּרִים לְשׁוּם מְלָאכָה, מַרְעִיבָם, וְנִשְׂכָּרוּ בַּלֶּחֶם פַּרְנָסָתָם:
וּרְעֵבִים. שֶׁהָיוּ טוֹרְחִים וְיִגְעִים עַל מְזוֹנוֹת:
חָדֵלוּ. מִטָּרְחָם:

עַד עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת בָּנִים וְגוֹ'. וּבְעוֹד שֶׁהָעֲקָרָה יוֹלֶדֶת שִׁבְעָה בָּנִים, רַבַּת בָּנִים אֻמְלָלָה וְקוֹבֶרֶת בָּנֶיהָ. חַנָּה יָלְדָה שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ב:כא) "כִּי פָקַד ה' אֶת חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד שְׁלֹשָׁה בָנִים וּשְׁתֵּי בָנוֹת", וּכְשֶׁחַנָּה יוֹלֶדֶת אֶחָד, פְּנִינָה קוֹבֶרֶת שְׁנַיִם, וַעֲשָׂרָה בָנִים הָיוּ לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א א:ח): "הֲלֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָּנִים", שֶׁל פְּנִינָה, כְּשֶׁיָּלְדָה חַנָּה אַרְבָּעָה, קָבְרָה פְּנִינָה שְׁמוֹנָה, וּכְשֶׁנִּתְעַבְּרָה וְיָלְדָה וָלָד חֲמִישִׁי, נִשְׁתַּטְּחָה פְּנִינָה לְרַגְלֶיהָ וּבִקְּשָׁה רַחֲמִים וְחָיוּ וְנִקְרְאוּ עַל שְׁמָהּ, אֵלּוּ דִּבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּנֵי בָנִים הֲרֵי הֵן כְּבָנִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שִׁבְעָה, בְּגִימַטְרִיָּא כְּמִנְיַן שְׁמוּאֵל:

פסוק ט

חֲסִידוֹ. חֲסִידָיו כְּתִיב, חֲסִידָיו קְרִי, בֵּין יָחִיד בֵּין רַבִּים, וְכֵן "יֵחַתּוּ מְרִיבָיו" (פסוק י), מְרִיבוֹ, בֵּין יָחִיד בֵּין רַבִּים:

פסוק י

עָלָו בַשָּׁמַיִם יַרְעֵם. עָלוּ כְּתִיב, אֲפִלּוּ עָלוּ בַשָּׁמַיִם, מַרְעִים עֲלֵיהֶם וּמוֹרִידָם:

יָדִין אַפְסֵי אָרֶץ. שׁוֹפְטָן וּמְיַסְּרָן, יושטיצי"א בְּלַעַ"ז:

פסוק יא

הָיָה מְשָׁרֵת אֶת ה' אֶת פְּנֵי עֵלִי. מִכָּאן לַמְשַׁמֵּשׁ פְּנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, כִּמְשַׁמֵּשׁ פְּנֵי הַשְּׁכִינָה:

פסוק יג

וּמִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים. הֵם קִבְּעוּ לָהֶם חֹק זֶה, וְלָהֶם לֹא הָיָה לְנַחֲלָה כִּי אִם חָזֶה וְשׁוֹק שֶׁל שְׁלָמִים:

פסוק יד

בַּדּוּד. סִיר:

בַּקַּלַּחַת. יוֹרָה:

בַּפָּרוּר. מַחֲבַת:

פסוק יז

כִּי נִאֲצוּ. לְשׁוֹן בִּזָּיוֹן:

פסוק יח

נַעַר חָגוּר אֵפוֹד בָּד. (תרגום:) "כַּרְדּוּט דְּבוּץ", וְהוּא לְשׁוֹן מְעִיל, שֶׁהֲרֵי תִּרְגֵּם יוֹנָתָן, (שמואל ב יג:יח): מְעִילֵי דְּ"כִי כֵן תִּלְבַּשְׁנָה בְנוֹת הַמֶּלֶךְ הַבְּתוּלוֹת מְעִילִים", (שמואל ב יג:יח): "כַּרְדּוּטִין":

פסוק יט

וּמְעִיל קָטֹן תַּעֲשֶׂה לּוֹ אִמּוֹ. מִשָּׁנָה לְשָׁנָה:

פסוק כ

וּבֵרַךְ עֵלִי. לְשׁוֹן הוֹוֶה הוּא, מְבָרְכוֹ הָיָה בְּכָל שָׁנָה:

תַּחַת הַשְּׁאֵלָה אֲשֶׁר שָׁאַל. לוֹ בֵּן, וְאָמַר לוֹ יָשִׂים ה' לְךָ זֶרַע וְגוֹ', יְהִי רָצוֹן שֶׁכָּל בָּנִים שֶׁיִּהְיוּ לְךָ, יִהְיוּ מִן הַצַּדֶּקֶת הַזּוֹ, וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסֹרָס:

פסוק כב

אֲשֶׁר יִשְׁכְּבוּן. כְּמַשְׁמָעוֹ וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (יומא ט ב): מִתּוֹךְ שֶׁשָּׁהוּ אֶת קִנְיָנֶן, וְהֵם הָיוּ מַמְתִּינוֹת עַד שֶׁתִּרְאֶן קִנְיָנֶן קָרֵבִין, מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ שְׁכָבוּם:

פסוק כד

אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ מַעֲבִירִים עַם ה'. שְׁמוּעָה שֶׁעַם ה' מַעֲבִירִים עֲלֵיכֶם, לְשׁוֹן "וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה" (שמות לו:ו): מוֹצִיאִים עֲלֵיכֶם קוֹל שְׁמוּעָה לֹא טוֹבָה:

פסוק כה

וּפִלְלוֹ. לְשׁוֹן מִשְׁפָּט, כְּמוֹ "וְנָתַן בִּפְלִילִים" (שמות כא:כב):

אֱלֹהִים. דַּיָּן:

כִּי חָפֵץ ה' לַהֲמִיתָם. שֶׁכְּבָר נֶחְתַּם גְּזַר דִּין, אֲבָל קוֹדֶם שֶׁנֶּחְתַּם גְּזַר דִּין, נֶאֱמַר (יחזקאל יח:לב): "כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת":

פסוק כז

וַיָּבֹא אִישׁ אֱלֹהִים. זֶה אֵלְקָנָה:

הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי אֶל בֵּית אָבִיךָ. מִכָּאן שֶׁנִּתְנַבֵּא אַהֲרֹן בְּמִצְרַיִם, וּמַה הִיא הַנְּבוּאָה, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כ:ז): "וָאוֹמַר אֲלֵיהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו הַשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אַל תִּטַּמָּאוּ":

הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי. הֱיַדֵּעְתֶּם כִּי הַטּוֹבָה הַזֹּאת וְהַגְּדֻלָּה הַזֹּאת נָתַתִּי לְאַהֲרֹן:

פסוק כט

אֲשֶׁר צִוִּיתִי מָעוֹן. אֲשֶׁר צִוִּיתִי בְּמָעוֹנִי:

לְהַבְרִיאֲכֶם מֵרֵאשִׁית וְגוֹ'. הֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסֹרָס, וַתְּכַבֵּד אֶת בָּנֶיךָ מִמֶּנִּי לְעַמִּי, לְעֵינֵי עַמִּי כִּבַּדְתָּ אֶת בָּנֶיךָ מִמֶּנִּי, וּמַהוּ הַכָּבוֹד, לְהַבְרִיאֲכֶם מֵרֵאשִׁית כָּל מִנְחַת יִשְׂרָאֵל, קָדְמָה סְעוּדַתְכֶם לִסְעוּדָתִי, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל פסוק טו): "גַּם בְּטֶרֶם יַקְטִירוּן אֶת הַחֵלֶב וְגוֹ'":

לְהַבְרִיאֲכֶם. לְשׁוֹן סְעוּדָה, כְּמוֹ "תְּבֹא נָא תָּמָר אֲחוֹתִי וְתַבְרֵנִי לָחֶם" (שמואל ב יג:ה):

לְעַמִּי. מוּסָב עַל **וַתְּכַבֵּד אֶת בָּנֶיךָ מִמֶּנִּי**, הֶרְאֵיתֶם לְעַמִּי שֶׁאַתֶּם נִכְבָּדִים מִמֶּנִּי, וּבַמֶּה הֶרְאֵיתֶם, "לְהַבְרִיאֲכֶם מֵרֵאשִׁית מִנְחָתִי":

פסוק ל

אָמוֹר אָמַרְתִּי. שְׁנֵי פְּעָמִים פָּסַקְתִּי גְּדֻלָּה לִבְנֵי אִיתָמָר, בִּבְנֵי גֵּרְשׁוֹן וּבִבְנֵי מְרָרִי נֶאֱמַר (במדבר ד:כח), "בְּיַד אִיתָמָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן", וְעֹלֵי מִבְּנֵי אִיתָמָר הָיָה, זוֹ רָאִיתִי בְּמִדְרַשׁ שְׁמוּאֵל. וְלָשׁוֹן הֲגוּן מִזֶּה שָׁמַעְתִּי: **אָמוֹר אָמַרְתִּי בֵּיתְךָ וּבֵית אָבִיךָ וְגוֹ'**; מִתְּחִלָּה נָתַתִּי כְּהוּנָה גְּדוֹלָה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כ:כו): "וְהַפְשֵׁט אֶת אַהֲרֹן אֶת בְּגָדָיו וְגוֹ'", וּבִימֵי פִּלֶּגֶשׁ שֶׁפָּקְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּרֹב הַמְּצוֹת, וּמִי גָּרַם לָהֶם, פִּנְחָס וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁהָיָה לָהֶם לְסַבֵּב מֵעִיר אֶל עִיר וּלְהוֹכִיחָם, נָטַלְתִּי הַכְּהוּנָה גְּדוֹלָה מֵהֶם וּנְתַתִּיהָ לְךָ, שֶׁמִּמְּךָ אִיתָמָר אַתָּה, וְאָמַרְתִּי יִתְהַלְּכוּ לְפָנַי עַד עוֹלָם, שֶׁכְּשֶׁפּוֹסְקִין לוֹ גְּדֻלָּה לְאָדָם, פּוֹסְקִין לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו עַד עוֹלָם:

כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד. אֶת בְּנֵי פִּנְחָס, שֶׁכִּבֵּד אוֹתִי בְּשִׁטִּים (במדבר כה:יא), וְכֵן הָיְתָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, כְּשֶׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, (מלכים א ב:כז): "וַיְגָרֶשׁ שְׁלֹמֹה אֶת אֶבְיָתָר מִהְיוֹת כֹּהֵן לַה' כִּדְבַר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר עַל בֵּית עֵלִי", וְנַעֲשָׂה צָדוֹק כֹּהֵן גָּדוֹל תַּחְתָּיו, שֶׁהָיָה מִבְּנֵי פִּנְחָס, שֶׁכֵּן נִתְיַחֵס בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (א ו:לח):

וּבֹזַי יֵקָלּוּ. מֵאֲלֵיהֶם, מִשֶּׁאִסְתַּלֵּק מֵהֶם:

פסוק לא

וְגָדַעְתִּי אֶת זְרֹעֲךָ. הַחוֹזֵק שֶׁיֵּשׁ לָכֶם בְּבֵיתִי, שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים וְאִם לֹא לָקַחְתִּי בְּחָזְקָה:

פסוק לב

וְהִבַּטְתָּ צַר מָעוֹן. וְרָאִיתָ צָרָתְךָ בְּצִדְדֵךְ בְּתוֹךְ מְעוֹנִי, כְּאִשָּׁה הָרוֹאָה צָרָתָהּ עִמָּהּ בַּבַּיִת:

בְּכָל אֲשֶׁר יֵיטִיב אֶת יִשְׂרָאֵל. כְּשֶׁיִּבָּנֶה בֵּית עוֹלָמִים בִּימֵי שְׁלֹמֹה, וְתִהְיֶא טוֹבָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שְׁלֵמָה, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם (מלכים א ח:נו): "לֹא נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב", (מלכים א ה:א) "יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל רַבִּים כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם וְגוֹ'". (מלכים א ה:ה) "וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְאִישׁ תַּחַת תְּאֵנָתוֹ כָּל יְמֵי שְׁלֹמֹה":

וְלֹא יִהְיֶה זָקֵן בְּבֵיתְךָ. מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, אַתֶּם אֲכַלְתֶּם קָדְשִׁים לִפְנֵי זְמַנָּן, בְּטֶרֶם יַקְטִירוּן אֶת הַחֵלֶב, אַף אַתֶּם תְּמוּתוּן בְּלֹא זְמַן:

פסוק לג

וְלַאֲדִיב. כְּמוֹ וּלְדַאיב:

יָמוּתוּ אֲנָשִׁים. בַּחוּרִים, אֵינוֹ דוֹמֶה אֶבְלוֹ שֶׁל בָּחוּר, לְאֶבְלוֹ שֶׁל תִּינוֹק:

פסוק לד

וְזֶה לְּךָ הָאוֹת. שֶׁיִּתְקַיֵּם הַדָּבָר, בְּיוֹם אֶחָד יָמוּתוּ שְׁנֵי בָנֶיךָ, וְהִיא תִּהְיֶה לְךָ אוֹת שֶׁיִּתְקַיֵּם כָּל הַפּוּרְעָנוּת שֶׁנֶּאֱמַר לְךָ, וְהַבַּטְתָּ צַר מָעוֹן, וְכָל מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ אֲנָשִׁים:

פסוק לה

כֹּהֵן נֶאֱמָן. הוּא צָדוֹק:

פסוק לו

לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף. בִּשְׁבִיל לְהִשְׁתַּכֵּר מָעָה כֶּסֶף:

לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף. הוּא מִמִּשְׁקָלוֹת: "עֶשְׂרִים גֵּרָה" (שמואל ל:יג):

סְפָחֵנִי. אָסְפֵנִי:

פרק ג

פסוק א

הָיָה יָקָר. הָיָה מָנוּעַ, וְכֵן "יְקַר רוּחַ אִישׁ תְּבוּנָה" (משלי יז:כז), מָנוּעַ דְּבָרִים, אָדָם מֵבִין:

אֵין חָזוֹן נִפְרָץ. (תרגום:) לֵית נְבוּאָה גַּלְיָא. נִפְרָץ - לְשׁוֹן "וּפָרַצְתָּ יָמָּה וְקֵדְמָה" (בראשית כח:יד):

פסוק ג

וּשְׁמוּאֵל שֹׁכֵב. בְּמְקוֹמוֹ בְּעֶזְרַת הַלְוִיִּם הַשּׁוֹמְרִים בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וּשְׁמוּאֵל שָׁכִיב בְּעֶזְרַת לֵוָאֵי":

בְּהֵיכַל ה' אֲשֶׁר שָׁם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים:

פסוק ד

וַיִּקְרָא ה' וְקוֹל יָצָא מֵהֵיכַל ה' מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, שֶׁקָּרָא שְׁמוּאֵל, סוֹף הַמִּקְרָא הָעֶלְיוֹן מְחֻבָּר לְרֹאשׁ הַמִּקְרָא הַתַּחְתּוֹן, זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב "יֵרָעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת" (איוב לז:ה), עֲלֵי הָיָה כֹּהֵן וְשׁוֹמֵר מִבִּפְנִים, וּשְׁמוּאֵל הָיָה לֵוִי וְשׁוֹכֵב מִבַּחוּץ, וְקִפֵּץ הַקּוֹל דֶּרֶךְ עֲלֵי לִשְׁמוּאֵל, בְּמַסֶּכֶת תָּמִיד:

פסוק ז

טֶרֶם יָדַע אֶת ה'. עֲדַיִן לֹא הָיָה מַכִּיר עִנְיַן קוֹל נְבוּאָה, כָּל 'טֶרֶם' שֶׁבַּמִּקְרָא, לְשׁוֹן 'עֲדַיִן לֹא', כְּתַרְגּוּמוֹ: "עַד לָא", וְאֵינוֹ לְשׁוֹן 'לִפְנֵי', וְזֶה יוֹכִיחַ, וְעוֹד, "כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן" (שמות ט:ל), מְפֹרָשׁ מִמֶּנּוּ, וְכֵן "וְכָל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ" (בראשית ב:ה):

פסוק י

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל דַּבֵּר. וְלֹא הִזְכִּיר שֵׁם מָקוֹם כְּמוֹ שֶׁצִּוָּהוּ עֵלִי, אָמַר שֶׁמָּא קוֹל אַחֵר הוּא:

פסוק יא
עֹשֶׂה דָבָר. הִיא לְקִיחַת הָאָרוֹן בְּיַד פְּלִשְׁתִּים:
תְּצַלֶּינָה. לְשׁוֹן צְלָצָלִים, טנטיני"ר בלע"ז:

פסוק יב
הָחֵל וְכַלֵּה. אוֹתוֹ הַיּוֹם תַּתְחִיל גְּזֵרָתִי עַל בֵּית עֵלִי, שֶׁיְּמוּתוּ חָפְנִי וּפִינְחָס, וּמִכָּאן וָאֵילָךְ אֲכַלֶּה גְּזֵרָתִי וְאַשְׁלִימָה עֲלֵיהֶם מִדּוֹר אֶל דּוֹר, לַהֲמִיתָם אֲנָשִׁים בְּנֵי שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שָׁנָה:
הָחֵל וְכַלֵּה. אקומיינצ"ט אאישפליימנ"ט בלע"ז:

פסוק יג
כִּי מְקַלְלִים לָהֶם בָּנָיו. מְקַלְלִים יְלִי הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא שֶׁכִּנָּה הַכָּתוּב:
מְקַלְלִים. מְקִילִים, וְכֵן כָּל קְלָלָה, לְשׁוֹן קַלּוּת וּבִזָּיוֹן הוּא:
וְלֹא כָהָה. לֹא הִכְהָה פְּנֵיהֶם לְהַעֲבִירָם מִגְּדֻלָּתָן:

פסוק יז
כֹּה יַעֲשֶׂה לְךָ. כְּאוֹתָהּ קְלָלָה עַצְמָהּ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְךָ בָּנִים הֲגוּנִים, וְכֵן עָלְתָה בּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיד לוֹ וְלֹא כִּחֵד, מִכָּאן אָמְרוּ (מכות יא א): "קִלְלַת חָכָם אֲפִלּוּ עַל תְּנַאי הִיא בָּאָה":

פסוק יח
ה' הוּא. אָדוֹן הוּא, וְהַכֹּל שֶׁלּוֹ:

פסוק כא
כִּי נִגְלָה ה' אֶל שְׁמוּאֵל. לְפִי שֶׁאָמַר לְמַעְלָה וּדְבַר ה' הָיָה יָקָר בַּיָּמִים הָהֵם, אָמַר כָּאן כִּי מֵעַתָּה בִּשְׁבִיל שְׁמוּאֵל, נִגְלָה וְשָׁנָה וְהִרְגִּיל לְהִגָּלוֹת:

פרק ד

פסוק א
וַיְהִי דְבַר שְׁמוּאֵל לְכָל יִשְׂרָאֵל. נִהְיָה הַדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר לִשְׁמוּאֵל, וּבָא לְכָל יִשְׂרָאֵל, וְהֵאֵיךְ הָיָה הַפּוּרְעָנוּת, וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל לִקְרַאת פְּלִשְׁתִּים לַמִּלְחָמָה:
הָאֶבֶן הָעֵזֶר. עֲדַיִן לֹא הָיָה כֵּן שְׁמָהּ, כִּי בִּימֵי שְׁמוּאֵל נִקְרֵאת כֵּן (שמואל א ז:יב), וְכָאן קְרָא עַל שֵׁם סוֹפָהּ:

פסוק ב
וַתִּטֹּשׁ הַמִּלְחָמָה. וַתִּתְפַּשֵּׁט הַמִּלְחָמָה, כְּמוֹ "וְהִנָּם נְטוּשִׁים עַל פְּנֵי הָאָרֶץ" (שמואל א ל:טז), וְכֵן "וַיִּנָּטְשׁוּ בַּלֶּחִי" (שופטים טו:ט):

פסוק ח
בְּכָל מַכָּה בַּמִּדְבָּר. עַל יַם סוּף וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "וּלְעַמַּיהּ עֲבַד פְּרִישָׁן בְּמַדְבְּרָא". וּבְסִפְרֵי שְׁנִינוּ: שֶׁהַפָּרְשָׁה הַזּוֹ עֵרוּב דְּבָרִים, מִי שֶׁאָמַר זֶה לֹא אָמַר זֶה, כְּשֶׁרִין שֶׁבָּהֶם אָמְרוּ: מִי יַצִּילֵנוּ מִיַּד הָאֱלֹהִים הָאַדִּירִים הָאֵלֶּה, וְהָרְשָׁעִים אָמְרוּ: אֵלֶּה הֵם הָאֱלֹהִים הַמַּכִּים אֶת מִצְרַיִם בְּכָל מַכָּה, כָּל מַכּוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ, עַל הַמִּצְרִים הֵבִיאָם, אֵין לוֹ עוֹד מַכָּה מֵעַתָּה:

פסוק יב
אִישׁ בִּנְיָמִן. זֶה הָיָה שָׁאוּל, שֶׁחָטַף אֶת הַלּוּחוֹת מִיַּד גָּלְיָת וּבָרַח לוֹ:

פסוק יג
יַד דֶּרֶךְ מְצַפֶּה. אֵצֶל יַד הַדֶּרֶךְ הָיָה מְצַפֶּה:

פסוק יח
מַפְרַקְתּוֹ. אַפַּרְקוּתֵיהּ, עֻצֶם הַצַּוָּאר:

פסוק יט
לָלַת. עַל כָּרְחוֹ 'לְלֶדֶת' פִּרוּשׁוֹ, וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ בְּחֵלֶק 'יְלָלָה', לְפִי שֶׁחֲבָלֵי לֵידָתָהּ בִּילָלָה בָּאוּ לָהּ, וְיסוֹד יְלָלָה, אֵין אוֹת בֵּיסוֹדָהּ אֶלָּא לָמֶ"ד לְבַדָּהּ:
נָהֲפְכוּ. נִשְׁתַּנּוּ מִכְּדַרְכָּן, לְכָךְ מֵתָה:
צִרֵיהָ. צִירֵי דַלְתֵי בִּטְנָהּ, קרדוני"ל בלע"ז:

פסוק כא
אִי כָבוֹד. אֵין כָּבוֹד, וְכֵן "יְמַלֵּט אִי נָקִי" (איוב כב:ל), אֵין נָקִי:
אֶל הִלָּקַח. כְּמוֹ עַל הִלָּקַח, וְאֵין צָרִיךְ לְזוּזוֹ מִלְּשׁוֹן אֶל, לְמִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְהָבִין דְּבָרוֹ:
אֶל הִלָּקַח. איטיוירי"ש לאישטריפו"ש בלע"ז:
וְאֶל חָמִיהָ. וְאֶל הָרָעָה הַזֹּאת, שֶׁמֵּת חָמִיהָ וְאִישָׁהּ:

פרק ה

פסוק ב
אֵצֶל דָּגוֹן. דְּמוּת עֲשׂוּי כִּדְמוּת דָּג:

פסוק ד
הַמִּפְתָּן. אַסְקוּפָּה:

פסוק ו
וַיְשֹׁמֵם. לְשׁוֹן שְׁמָמָה:

בַּטְּחוֹרִים. חַלְחֹלֶת, כַּרְכֹּשָׁא, מַכַּת הַנֶּקֶב, עַכְבָּרִים נִכְנָסִין בְּנִקְבֵי־הֶם וְשׁוֹמְטִין בְּנֵי מְעֵיהֶם, וְיוֹצְאִין:

פסוק ט

וַיִּשָּׁתְרוּ. כְּמוֹ וַיִּסָּתְרוּ, שֶׁהָרֵי הוּא בַּמָּסוֹרֶת כְּתוּבִים שִׁי״ן, וּמְפֹרָשִׁים בִּלְשׁוֹן סָמֶ״ךְ, מַכַּת בֵּית הַסְּתָרִים:

פסוק יא

מְהוּמַת מָוֶת. כָּל מְהוּמוֹת עַל יְדֵי רַעַם, וְזֶה אֲבִיהֶן, "וַיַּרְעֵם ה' בְּקוֹל גָּדוֹל (בַּיּוֹם הַהוּא) עַל פְּלִשְׁתִּים וַיְהֻמֵּם" (שמואל א ז:י), כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּאַגָּדַת שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם מִדּוֹת דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי:

פרק ו

פסוק ב

בַּמֶּה נְשַׁלְּחֶנּוּ. בְּאֵיזֶה עִנְיָן נְשַׁלְּחֶנּוּ שֶׁלֹּא יֵחֵרֶה אַפּוֹ, וְיָשׁוּב חָרוֹנוֹ מִמֶּנּוּ:

פסוק ג

אָשָׁם. הֻכַּר דָּבָר שֶׁאַתֶּם מוֹדִים שֶׁמְּעַלְתֶּם בּוֹ:

אָז. תֵּרָפְאוּ וְנוֹדַע לָכֶם שֶׁהוּא עָשָׂה, כִּי לָמָּה לֹא תָסוּר יָדוֹ אָז מִכֶּם:

פסוק ד

סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים. חֲמִשָּׁה הֵם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע יג:ג): "הָעַזָּתִי וְהָאַשְׁדּוֹדִי הָאֶשְׁקְלוֹנִי הַגִּתִּי וְהָעֶקְרוֹנִי":

פסוק ז

עָלוֹת. מְנִיקוֹת:

אֲשֶׁר לֹא עָלָה עֲלֵיהֶם עֹל. כָּל זֶה לְנַסָּיוֹן, שֶׁאֵין אֵלּוּ רְאוּיוֹת לִמְשׁוֹךְ, וְעוֹד שֶׁגּוֹעוֹת אַחַר בְּנֵיהֶם, וְאִם יְהֵא כֹּחַ בָּאָרוֹן שֶׁיּוֹלִיכוּ אוֹתוֹ מֵאֲלֵיהֶם, נֵדַע שֶׁהוּא עָשָׂה לָנוּ:

פסוק ח

בְּאַרְגַּז. שקריניי"ו בלע"ז:

פסוק י

כָּלוּ בַּבָּיִת. לְשׁוֹן כֶּלֶא:

פסוק יב

וַיְשַׁרְנָה. הֲרֵי תֵּבָה זוֹ אַנְדְּרוֹגִינוֹס, מְלַמֵּד שֶׁאַף הַוּלְדוֹת הָיוּ אוֹמְרִים שִׁירָה: רֹנִי רֹנִי הַשִּׁטָּה הִתְנוֹפְפִי וכו', כְּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (כד ב). וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ, 'וַיְשַׁרְנָה', לְשׁוֹן 'יְשַׁר דֶּרֶךְ', יָשָׁר הָיוּ הוֹלְכוֹת:

הָלוֹךְ וְגָעוֹ. לְשׁוֹן צַעֲקַת בָּקָר, גְּעִיָּה:

בֵּית שֶׁמֶשׁ. יִשְׂרְאֵל הָיוּ שָׁם:

פסוק יג

וַיִּשְׂמְחוּ לִרְאוֹת. הָיוּ מִסְתַּכְּלִין הֵיאַךְ הוּא בָּא לְבַדּוֹ, וּמִשֶּׁמְחָתָם נָהֲגוּ בּוֹ קַלּוּת רֹאשׁ, שֶׁלֹּא הָיוּ מִסְתַּכְּלִין בּוֹ בְּאֵימָה וְדֶרֶךְ כָּבוֹד:

פסוק יח

כֹּפֶר הַפְּרָזִי. כְּפָר שֶׁאֵין לוֹ חוֹמָה:

אֶבֶל הַגְּדוֹלָה. הִיא הָאֶבֶן הַגְּדוֹלָה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה, שֶׁהַלָּמ"ד בָּאָה בִּמְקוֹם נו"ן, וְכֵן 'נִשְׁכָּה' בִּמְקוֹם 'לִשְׁכָּה', בְּסֵפֶר נְחֶמְיָה (יג:ז), וּמִפְּנֵי שֶׁאֵרַע לָהֶם אֲבֵלוּת בַּדָּבָר, קְרָאָהּ אָבֵל:

פסוק יט

שִׁבְעִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וּקְטַל בְּסָבֵי עַמָּא שִׁבְעִין גַּבְרָא, וּבְקַהֲלָא חַמְשִׁין אַלְפֵי גַּבְרָא". וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (סוטה לה ב): שִׁבְעִים אִישׁ, שֶׁכָּל אֶחָד הָיָה שָׁקוּל כְּחֲמִשִּׁים אֶלֶף, אוֹ חֲמִשִּׁים אֶלֶף אִישׁ, שֶׁכָּל אֶחָד שָׁקוּל כְּשִׁבְעִים סַנְהֶדְרִין:

פרק ז

פסוק א

קַדְּשׁוּ. זַמְּנוּ:

פסוק ב

מִיּוֹם שֶׁבֶת הָאָרוֹן בְּקִרְיַת יְעָרִים. וְרָאוּ הַפּוּרְעָנוּת שֶׁבָּא עֲלֵיהֶם בַּעֲוֹן בֵּית עֵלִי, וְאֶת הַגְּבוּרָה שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּפְּלִשְׁתִּים:

וַיִּנָּהוּ וְגוֹ' אַחֲרֵי ה'. עַל יְדֵי שְׁמוּאֵל, שֶׁהָיָה מְחַזֵּר מֵעִיר לְעִיר, וְשׁוֹפְטָם וּמוֹכִיחָם:

וַיִּנָּהוּ. לְשׁוֹן הַמְשָׁכָה הוּא, וּלְשׁוֹן אֲרָמִי הוּא: תִּתְנֵהוּ לְפוּלְחָנִי, וְכֵן "וְלֹא נֹהַ בָּהֶם" (יחזקאל ז:יא), אֵין בָּהֶם תּוֹעֶלֶת לְמָשְׁכָם אֶל הַטּוֹב. וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ "וַיִּנָּהוּ" לְשׁוֹן יְלָלָה, כְּמוֹ "נְהִי נְהִיָּה" (מיכה ב:ד), וְכֵן "וְלֹא נֹהַ בָּהֶם" (יחזקאל ז:יא), וּפֵירוּשׁ "וַיִּנָּהוּ אַחֲרֵי ה'", שֶׁהִתְאַבְּלוּ עַל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים וְשָׁבוּ אַחֲרֵי ה'. לְשׁוֹן אַחֵר: "וַיִּנָּהוּ" כְּמוֹ "וַיִּתְאַסְּפוּ וְנָקְווּ אֵלֶיהָ כָּל הַגּוֹיִם" (ירמיהו ג:יז), מְתַרְגְּמִינַן: "וְיִתְנַהוֹן לְמִפְלַח בָּהּ כָּל עַמְמַיָּא", וְיִהְיֶה מִזֶּה

הָעִנְיָן גַּם כֵּן "וְלֹא נֹהַ בָּהֶם" (יחזקאל ז:יא), כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר "לֹא מֵהֶם וְלֹא מֵהֶמּוֹנָם וְלֹא מִנֹּהַ שֶׁבָּהֶם", כְּלוֹמַר וְלֹא מִקִּבּוּץ שֶׁלָּהֶם (ספרים אחרים אינו):

פסוק ו

וַיִּשְׁאֲבוּ מַיִם וַיִּשְׁפְּכוּ. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וּשְׁפִיכוּ לְבֻהוֹן בִּתְיוּבְתָּא כְּמַיָּא קֳדָם ה'". וּלְפִי מַשְׁמָעוֹ, אֵינוֹ אֶלָּא סִימָן הַכְנָעָה, הֲרֵי אָנוּ לְפָנֶיךָ כְּמַיִם הַלָּלוּ הַנִּשְׁפָּכִין:

וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל. בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ, עַל עִסְקֵי מָמוֹן שֶׁבֵּינֵיהֶם, אוֹ עַל עִסְקֵי עֲבֵירָה שֶׁעָבְרוּ:

פסוק ט

וַיַּעֲלֵהוּ עוֹלָה. וַיַּעֲלֶהָ כְּתִיב, נְקֵבָה הָיְתָה, מִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ: עוֹלָה נְקֵבָה כְּשֵׁרָה בְּבָמַת יָחִיד, בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (כד ב):

פסוק יא

מִתַּחַת לְבֵית כָּר. "מִלְּרַע לְבֵית שָׁרוֹן":

פסוק יב

וּבֵין הַשֵּׁן. שֵׁן הַסֶּלַע:

פרק ח

פסוק ג

וַיִּטּוּ. הֵם עַצְמָם:

וַיַּטּוּ. דָּבָר אַחֵר, דְּהַיְינוּ הַמִּשְׁפָּט. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (שבת נו א): לֹא חָטְאוּ בְּנֵי שְׁמוּאֵל, אֶלָּא לֹא הָלְכוּ בְּדַרְכֵי אֲבִיהֶן, שֶׁהָיָה מְחַזֵּר בְּכָל מְקוֹמוֹת יִשְׂרָאֵל וְשׁוֹפְטָן בְּעָרֵיהֶן, וְהֵם לֹא עָשׂוּ כֵן, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שָׁכָר לְחַזָּנֵיהֶם וּלְסוֹפְרֵיהֶם:

פסוק ו

וַיֵּרַע הַדָּבָר. לְפִי שֶׁאָמְרוּ לְשָׁפְטֵנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם:

פסוק ט

הָעֵד תָּעִיד בָּהֶם. הַתְרֵה בָּהֶם, שֶׁתְּהֵא אֵימַת מַלְכָּם עֲלֵיהֶם:

פסוק יב

וְלַעֲשׂוֹת כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ. לַעֲשׂוֹת אוֹתָם אֻמָּנִים וְנַפָּחִים וְנַגָּרִים:

פסוק יג

לְרַקָּחוֹת. מְתַקְּנוֹת מִרְקָחִים וּבְשָׂמִים, לְתַמְרוּקֵי נָשָׁיו:

פרק ט

פסוק ה
בְּאֶרֶץ צוּף. "בְּאַרְעָא דְּבָה נְבִיאָ":
צוּף. כְּמוֹ 'צוֹפֶה':
פֶּן יֶחְדַּל אָבִי מִן הָאֲתֹנוֹת. שֶׁתִּגְדַּל דְּאָגָה שֶׁלָּנוּ עָלָיו, עַד שֶׁיִּשְׁכַּח אֶת הָאֲתוֹנוֹת:
וְדַאַג. אִיטוֹבִיטאר"ה בלע"ז:

פסוק ו
אֶת דַּרְכֵּנוּ. מַעֲשֵׂה הָאֲתוֹנוֹת מַה נִּהְיְתָה בָּם, שֶׁבִּשְׁבִילָם הָלַכְנוּ אֶת כָּל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה:

פסוק ז
וּמַה נָּבִיא לָאִישׁ. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "אִם מְקַבֵּל מָמוֹן, מָה נָעוּל לְגַבָּרָא". לֹא הָיָה שָׁאוּל מַכִּיר בְּמַעֲשָׂיו שֶׁל שְׁמוּאֵל, וְסָבַר שֶׁיִּשְׁאַל שָׂכָר:
וּתְשׁוּרָה. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וּמִדְעַם דְּכָשַׁר", לְשׁוֹן יוֹשֶׁר. וּמְנַחֵם פִּירַשׁ: 'תְּשׁוּרָה', לְשׁוֹן תִּקְרֹבֶת, רְאוֹת פְּנֵי מֶלֶךְ וְאָדָם חָשׁוּב, לְשׁוֹן "אֲשׁוּרְנוּ" (במדבר כד:יז), וְנִרְאִין דְּבָרָיו:

פסוק ח
רֶבַע שֶׁקֶל. "זוּזָא חֲדָא דְּכַסְפָּא":

פסוק ט
לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל. הַסּוֹפֵר כָּתַב זֹאת, וְאֵין זֶה מִדִּבְרֵי נַעַר שָׁאוּל:
כִּי לַנָּבִיא הַיּוֹם. לְמִי שֶׁקּוֹרִים אוֹתוֹ נָבִיא הַיּוֹם, הָיוּ קוֹרִים לְפָנִים 'רוֹאֶה':

פסוק יג
כְּבֹאֲכֶם הָעִיר כֵּן וְגוֹ'. מַאֲרִיכוֹת הָיוּ בַּדְּבָרִים, כְּדֵי לְהִסְתַּכֵּל בְּיָפְיוֹ שֶׁל שָׁאוּל:
הַבָּמָתָה. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "לְבֵית אִסְתָּרוּתָא". מִשֶּׁחָרְבָה שִׁילֹה הֻתְּרוּ הַבָּמוֹת, וְהָיוּ מַקְרִיבִין שְׁלָמִים בַּבָּמָה, וְאוֹכְלִים יַחַד:
כִּי הוּא יְבָרֵךְ הַזֶּבַח. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "אֲרֵי הוּא פָּרִיס מְזוֹנָא", בּוֹצֵעַ עַל הַמָּזוֹן, עַל הַשְּׁלָמִים מְבָרְכִין בַּאֲכִילָתָם: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לֶאֱכוֹל אֶת הַזֶּבַח:
כְּהַיּוֹם. כַּאֲשֶׁר הַיּוֹם קַיָּם:

פסוק יז
יַעְצֹר בְּעַמִּי. יִמְשׁוֹל, כְּמוֹ "עָצוּר וְעָזוּב" (דברים לב:לו). כָּךְ דֶּרֶךְ הַמּוֹשֵׁל, לַעֲצֹר הָעָם בַּמִּלְחָמָה, שֶׁלֹּא יִתְפַּזְּרוּ וְלֹא יִתְפַּשְּׁטוּ זֶה מִזֶּה, וְלַעֲצֹר בְּכָל אֶחָד מֵעֲשׂוֹת רָעָה. בְּלָשׁוֹנֵנוּ קוֹרִין 'מַעֲצוֹר', קִירשטנ"ר בלע"ז:

פסוק יח
וַיִּגַּשׁ. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וַעֲרַע":

פסוק כ
וּלְמִי כָּל חֶמְדַּת יִשְׂרָאֵל. כָּאן בָּא לִרְמוֹז לוֹ דְּבַר הַמְּלוּכָה:

פסוק כב
בְּרֹאשׁ הַקְּרוּאִים. בְּמָקוֹם מְסִבַּת הַגְּדוֹלִים, כִּי בְּדֶרֶךְ מְסִבָּתָן הָיָה נִכָּר אֵיזֶה מָקוֹם מֵסֵב הַגָּדוֹל:

פסוק כג
אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ. לְפִי שֶׁיָּדַע שְׁמוּאֵל שֶׁיָּבֹא שָׁאוּל, צִוָּה לָתֵת לוֹ מָנָה יָפָה לְצָרְכוֹ:

פסוק כד
אֶת הַשּׁוֹק וְהָעָלְיָה. אֶת הַשּׁוֹק וְהַיֶּרֶךְ שֶׁעָלְיָה:
הִנֵּה הַנִּשְׁאָר. מִן הַמָּנוֹת שֶׁל הַקְּרוּאִים, וְהוּצַב לְבַד לְצָרְכְּךָ:
שִׂים לְפָנֶיךָ אֱכֹל. בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן דִּזְבָחִים (קכ א): קַיְמָא לַן חֲזֶה וְשׁוֹק בְּבָמָה גְּדוֹלָה, וְאֵין חֲזֶה וְשׁוֹק בְּבָמָה קְטַנָּה, לְפִיכָךְ הַתֵּר לֶאֱכוֹל לִשְׁאוּל:
כִּי לַמּוֹעֵד שָׁמוּר. כִּי לְמוֹעֵד הָאָכִילָה הָיָה הַשּׁוֹק הַזֶּה שָׁמוּר לְצָרְכְּךָ:
לֵאמֹר הָעָם קָרָאתִי. אָמַרְתִּי הָיִתָה לַטַּבָּח: הָעָם קָרָאתִי לִסְעוּדָה, וְיוֹדֵעַ אֲנִי מִסְפָּרָם, וְהִזָּהֵר בְּמָנוֹתָם, וְנָתַתִּי לוֹ הַמָּנוֹת לְמִסְפָּרָם, וְזוֹ שְׁמוּרָה לְצָרְכְּךָ:

פסוק כה
וַיְדַבֵּר עִם שָׁאוּל עַל הַגָּג. מוֹכִיחוֹ וּמְלַמְּדוֹ לְיִרְאָה אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

פסוק כז
וַיַּעֲבֹר לְפָנֵינוּ. וְיֵלֵךְ בְּרָחוֹק מִמֶּנּוּ, וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֵינוּ:
וַיַּעֲבֹר. הַנַּעַר לִפְנֵיהֶם, וּלְשָׁאוּל אָמַר: וְאַתָּה עֲמֹד עָמְדִי:

פרק י

פסוק ב
עִם קְבֻרַת רָחֵל בִּגְבוּל בִּנְיָמִן. וַהֲלֹא קְבוּרַת רָחֵל בִּגְבוּל יְהוּדָה בְּבֵית לֶחֶם, אֶלָּא עַכְשָׁיו הֵם בִּקְבוּרַת רָחֵל, וּכְשֶׁתִּתְפַּגֵּעַ בָּהֶם תִּמְצָאֵם בִּגְבוּל בִּנְיָמִן בְּצֶלְצַח, כָּךְ שְׁנוּיָה בְּתוֹסֶפְתָּא דְּסוֹטָה (פרק יא):
צֶלְצַח. צֵל לַצַּח שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא צַח וְאָדוֹם, וְהִיא יְרוּשָׁלַיִם:
וְדָאַג לָכֶם. יִירָא עֲלֵיכֶם, כָּל לְשׁוֹן דְּאָגָה', לְשׁוֹן 'יִרְאָה', דושט"ר בלע"ז:

פסוק ג
אֵלוֹן תָּבוֹר. "מֵישַׁר תָּבוֹר":

פסוק ה
גִּבְעַת הָאֱלֹהִים. גִּבְעַת קִרְיַת יְעָרִים, אֲשֶׁר עַכְשָׁיו אֲרוֹן הָאֱלֹהִים שָׁם:
נְצִיבֵי פְלִשְׁתִּים. סַרְדִּיוֹטוֹת שֶׁמִּנּוּ עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ רוֹדִין בָּהּ, וּמוֹשִׁיבִים נְצִיבִים בְּעָרֵי יִשְׂרָאֵל:
חֶבֶל נְבִיאִים. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "סִיעַת סָפְרַיָּא". **חֶבֶל**: סִיעָה, וְכֵן "חֶבְלֵי שְׁאוֹל סְבָבוּנִי" (שמואל ב כב:ו), "מַשְׁרִית רְשִׁיעַיָּא אַקְפוּנִי":
מֵהַבָּמָה. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "מִבֵּית אִסְחָרוּתָא":

פסוק ז
כִּי תָבֹאנָה הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה לָךְ. וְתֵדַע כִּי דְּבָרַי אֱמֶת, וּכְשֶׁם שֶׁבָּאוּ לְךָ אוֹתוֹת הַלָּלוּ, כָּךְ יִתְקַיֵּם דְּבַר הַמְּלוּכָה:
עֲשֵׂה לְךָ אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ. "אַתְקִין לָךְ מָאנֵי מַלְכוּתָא", וְהָכֵן לְךָ טַכְסִיסֵי הַמְּלוּכָה כְּמוֹ שֶׁתּוּכַל:

פסוק ח
וְיָרַדְתָּ לְפָנַי הַגִּלְגָּל. וּלְאַחַר שֶׁתִּמְלוֹךְ, תֵּרֵד הַגִּלְגָּל לְפָנַי, קֹדֶם שֶׁאֵרֵד אֲנִי:
וְהִנֵּה אָנֹכִי יֹרֵד אֵלֶיךָ. לְסוֹף שִׁבְעַת יָמִים שֶׁתֵּרֵד אַתָּה:
תּוֹחֵל. תַּמְתִּין:

פסוק ט
לֵב אַחֵר. רוּחַ גְּבוּרַת מַלְכוּת:

פסוק יב
וּמִי אֲבִיהֶם. מָה תֵּימַהּ לְךָ בַּדָּבָר מִי אֲבִיהֶם שֶׁל נְבִיאִים, וְכִי נְבוּאָה יְרוּשָּׁה הִיא:

פסוק טז
וְאֶת דְּבַר הַמְּלוּכָה לֹא הִגִּיד. דֶּרֶךְ צְנִיעוּת הָיְתָה בּוֹ:

פסוק כא
וַיִּלָּכֵד שָׁאוּל. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם, נָפַל הַגּוֹרָל עָלָיו, שֶׁהָיוּ כְּתוּבִין שָׁמָּם בְּאִגְּרוֹת וְנִתּוּנִין בְּקֻפְסָא, וְהַנָּבִיא מַכְנִיס יָדוֹ וְנוֹטֵל אִגֶּרֶת אַחַת:

פסוק כב

נָחְבָּא אֶל הַכֵּלִים. בַּבַּיִת שֶׁנָּתְנוּ שָׁם הַבָּאִים כְּלֵיהֶן, שֶׁהָיָה בּוֹרֵחַ מִן הַגְּדוּלָּה. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה רַבִּי תַּנְחוּמָא: וְאֶל הַכֵּלִים, בָּאוּרִים וְתוּמִּים, אָמַר: שָׁמָּא אֵינִי רָאוּי לִגְדֻלָּה עַד שֶׁיִּשָּׁאֲלוּ בָּאוּרִים וְתֻמִּים, וְשָׁאֲלוּ וְעָלָה בְּיָדוֹ:

פסוק כו

אֲשֶׁר נָגַע אֱלֹהִים. "גִּבְּרִין דַּחֲלֵי חֲטָאָה דְּאִתְיְהֵב דַּחֲלָא מִן קֳדָם ה' בְּלִבְּהוֹן":

פרק יא

פסוק ב

כָּל עֵין יָמִין. כְּמַשְׁמָעוֹ, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה (ילקוט שמעוני רמז קיא): הָבִיאוּ לִי סֵפֶר תּוֹרָתְכֶם שֶׁנִּתְּנָה מִיָּמִין, וְאֶשְׁרְפָהּ, עַל שֶׁכָּתוּב בּוֹ (דברים כג:ד): "לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי וְגוֹ'":

חָרְפָּה. גִּדּוּף:

פסוק ה

אַחֲרֵי הַבָּקָר. אַחַר זְמַן מוֹעֵד בִּיאַת הַבָּקָר מִן הַשָּׂדֶה:

פסוק ז

לִבְקָרוֹ. לִבְהֵמוֹתָיו:

פסוק ח

וַיִּפְקְדֵם בְּבָזֶק. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (יומא כב:): בְּשִׁבְרֵי חֲרָסִים (ס"א, אינו). לָשׁוֹן אַחֵר: בְּבָזָק, בַּאֲבָנִים, שֶׁנָּטַל מִכָּל אֶחָד אֶבֶן וּמָנָאם, כְּמוֹ (שמואל א טו:ד): "וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים", שֶׁנָּטַל מִכָּל אֶחָד טָלֶה וּמָנָאם בָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ מוֹנִים אוֹתָם בַּחֲצָאֵי שְׁקָלִים, וְתִרְגֵּם (משלי כו:ח): "כִּצְרוֹר אֶבֶן בְּמַרְגֵּמָה", "הֵיךְ בְּזָקָא דְּכֵיפָא בְּקַלְעָא". וּבִילַמְדֵנוּ: וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים, כַּד אִינּוּן מִסְכְּנִין, בְּאֵלֵּין בְּזָקָיָא, כַּד אִינּוּן עֲתִירִים, בְּאִלֵּין אִימְרַיָּא. לָשׁוֹן אַחֵר: 'בְּבָזָק', שֵׁם מָקוֹם הַנִּזְכָּר בְּסֵפֶר שׁוֹפְטִים (א:ה) "וַיִּמְצְאוּ אֶת אֲדֹנִי בֶּזֶק בְּבָזֶק":

פסוק יב

מִי הָאֹמֵר. בִּלְשׁוֹן בְּזָיוֹן, שָׁאוּל יִמְלֹךְ עָלֵינוּ, תְּנוּ אוֹתָם וּנְמִיתֵם:

יִמְלֹךְ עָלֵינוּ. בְּתִמְיהָה:

פסוק יד

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וְגוֹ' וּנְחַדֵּשׁ שָׁם הַמְּלוּכָה. לְפִי שֶׁבָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ עוֹרְרִים עַל הַדָּבָר, וְעַתָּה נִתְרַצּוּ כֻּלָּם:

פרק יב

פסוק ב
וַאֲנִי זָקַנְתִּי וְשַׂבְתִּי. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: זְקֵנָה קָפְצָה עָלָיו, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת תַּעֲנִית (ה:ב):

פסוק ג
אֶת שׁוֹר מִי לָקָחְתִּי. לַעֲבוֹדָתִי:
וַחֲמוֹר מִי לָקָחְתִּי. כְּשֶׁהָיִיתִי הוֹלֵךְ מֵעִיר לְעִיר לְשְׁפּוֹט אוֹתָם עַל עִסְקֵי צָרְכֵיהֶם, הָיִיתִי הוֹלֵךְ עַל הַחֲמוֹר שֶׁלִּי, וְהָיָה לִי לִטּוֹל מִשֶּׁלָּהֶם:
אֶת מִי רַצּוֹתִי. כָּל לְשׁוֹן מְרַצֶּה הַסָּמוּךְ לְעֹשֶׁק, לְשׁוֹן עָשׁוּק וְרָצוּץ הוּא, חוֹמֵס דַּלִּים וְרוֹצֵץ:
וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ. כְּדֵי לְהַעֲלִים עֵינַי מִן הַמִּשְׁפָּט בִּשְׁבִיל הַמָּמוֹן:
וְאָשִׁיב לָכֶם. כָּל מַה שֶּׁתֹּאמְרוּ:

פסוק ה
וַיֹּאמֶר עַד. בַּת קוֹל יוֹצֵאת וְאוֹמֶרֶת: 'עַד', וְזֶה אֶחָד מִשִּׁשָּׁה מְקוֹמוֹת שֶׁהוֹפִיעָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּבֵית דִּין שֶׁל מַטָּה, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (כג:ב):

פסוק ו
אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן. לִהְיוֹת נְכוֹנִים לִשְׁלִיחוּתוֹ, לְהוֹצִיא אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם:

פסוק ז
וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם. אֶתְוַכַּח עִמָּכֶם:

פסוק יא
יְרֻבַּעַל. זֶה גִּדְעוֹן:
בְּדָן. זֶה שִׁמְשׁוֹן, שֶׁמִּשִּׁבְטוֹ דָּן בָּא:
וְאֶת יִפְתָּח. הֲרֵי שִׁלְשָׁה קַלֵּי עוֹלָם, עִם שִׁלְשָׁה חֲמוּרֵי עוֹלָם, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּשְׁמוּאֵל, לוֹמַר לְךָ, הַקַּל בְּדוֹרוֹ, כֶּחָמוּר בְּדוֹרוֹ, כָּל בֵּית דִּין הַמִּתְמַנֶּה עַל הַדּוֹר, צָרִיךְ לֵילֵךְ אַחֲרָיו כְּאִלּוּ הוּא אַבִּיר שֶׁבַּאֲבִירִים:

פסוק יד
וְהָיִתֶם גַּם אַתֶּם. וְתִתְקַיְּמוּ לְאֹרֶךְ יָמִים גַּם אַתֶּם גַּם הַמֶּלֶךְ:

פסוק טו
וְהָיְתָה יַד ה' בָּכֶם וּבַאֲבֹתֵיכֶם. כְּלוֹמַר וְהָיְתָה בָּכֶם אַחַר שֶׁהָיְתָה בַּאֲבוֹתֵיכֶם, וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (יבמות סג ב): בָּכֶם וּבַאֲבוֹתֵיכֶם, חִטּוּטֵי שִׁכָּבֵי, וְהִיא מַכַּת בְּזָיוֹן עַל הַמֵּתִים:

פסוק טז

הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ וְגוֹ'. וּכְשֶׁם שֶׁעַל יְדֵי תְּפִלָּתִי אֲנִי יָכוֹל לְשַׁנּוֹת אֶת הָעִתִּים, כָּךְ אִם פְּגָעָה בָּכֶם מִלְחָמָה, הָיָה כֹּחַ בִּתְפִלָּתִי לַעֲמֹד עַל הָאוֹיֵב, וְלֹא הֲיִיתֶם צְרִיכִים לִשְׁאֹל מֶלֶךְ בְּחַיַּי, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֲנִי זָקֵן:

פסוק יז

הֲלֹא קְצִיר חִטִּים הַיּוֹם. וְהַגְּשָׁמִים סִימַן קָלָלָה, וְקָשֶׁה בְּעֵינֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָבִיא פֶּרְעָנוּת חִנָּם, אַף עַל פִּי כֵן יֵשׁ בִּי כֹּחַ, וְאֶקְרָא אֶל ה' וְיִתֵּן קוֹלוֹת וּמָטָר:

וּדְעוּ וּרְאוּ. כִּי לֹא הֲיִיתֶם צְרִיכִים לִשְׁאֹל מֶלֶךְ לְזַלְזֵל בִּי:

פסוק כב

בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. אֲשֶׁר יָצָא שְׁמוֹ עֲלֵיכֶם שֶׁהוּא מוֹשִׁיעֲכֶם, וּלְמַעַן לֹא יִתְמַעֵט שֵׁם גְּדֻלּוֹ: **הוֹאִיל ה'**. נִשְׁבַּע, כְּמוֹ (שמואל א יד:כד): "וַיּאֶל שָׁאוּל אֶת הָעָם":

פסוק כג

גַּם אָנֹכִי חָלִילָה לִי. מֵאַחַר שֶׁתַּעֲשׂוּ אַתֶּם אֶת שֶׁלָּכֶם לָשׁוּב אֶל ה', גַּם אָנֹכִי חָלִילָה לִי מִחֲדֹל מֵהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם:

פרק יג

פסוק א

בֶּן שָׁנָה שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (יומא כב ב): כְּבֶן שָׁנָה, שֶׁלֹּא טָעַם טַעַם חֵטְא. וְיֵשׁ לִפְתּוֹר: בֶּן שָׁנָה שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ, בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁהוּמְלַךְ בָּהּ, וְהוּא מָלַךְ שְׁתֵּי שָׁנִים עַל יִשְׂרָאֵל, וּבַשָּׁנָה רִאשׁוֹנָה, מִיָּד: "וַיִּבְחַר לוֹ שָׁאוּל שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים":

פסוק ג

אֶת נְצִיב פְּלִשְׁתִּים. סַרְדְּיוֹט שֶׁהָיָה לָהֶם עַל יִשְׂרָאֵל, וְהוֹשִׁיבוּהוּ בְּגִבְעַת בִּנְיָמִן:

יִשְׁמְעוּ הָעִבְרִים. שֶׁמָּרְדוּ בַּפְּלִשְׁתִּים, וְיִשְׁמְרוּ מֵהֶם:

פסוק ד

וְגַם נִבְאַשׁ יִשְׂרָאֵל. נִבְאַשׁ רֵיחָם בַּפְּלִשְׁתִּים, לְשׁוֹן 'שִׂנְאָה':

אַחֲרֵי שָׁאוּל הַגִּלְגָּל. הוּא שֶׁאָמַר לוֹ שְׁמוּאֵל (שמואל א י:ח) "וְיָרַדְתָּ לְפָנַי הַגִּלְגָּל":

פסוק ה

קִדְמַת בֵּית אָוֶן. בְּמִזְרַח בֵּית אָוֶן:

פסוק ו

וּבַחֲוָחִים. מְקוֹם קְבוּצַת חוֹחִים, שפנ"י בלע"ז:

וּבַצְּרָחִים. פליישי"ץ בלע"ז:
וּבַבְּרוֹת. גֻּמּוֹת:

פסוק ז
עָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן אֶרֶץ גָּד. לִבְרֹחַ מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים, שֶׁהַפְּלִשְׁתִּים הָיוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה:
חָרְדוּ אַחֲרָיו. מִהֲרוּ לְלֶכֶת אַחֲרָיו:

פסוק ח
וַיּוֹחֶל. הִמְתִּין:
לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר שְׁמוּאֵל. הֲרֵי זֶה מִקְרָא חָסֵר תֵּבָה אַחַת, 'לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר שָׂם שְׁמוּאֵל' אוֹ 'לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר לִשְׁמוּאֵל', וְדוּגְמָא לוֹ (שמואל ב ד:ב): "וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים שָׂרֵי גְדוּדִים הָיוּ בֶן שָׁאוּל", הָיָה לוֹ לִכְתֹּב 'לְבֶן שָׁאוּל', אַף כָּאן 'אֲשֶׁר לִשְׁמוּאֵל', שֶׁאָמַר לוֹ (שמואל א י:ח) "שִׁבְעַת יָמִים תּוֹחֵל עַד בּוֹאִי אֵלֶיךָ":

פסוק ט
הַגִּשׁוּ אֵלַי הָעֹלָה. זֶר מֻתָּר לְהַקְרִיב בַּבָּמָה:

פסוק יא
מָה עָשִׂיתָ. הֲלֹא אָמַרְתִּי לְךָ "הִנְנִי יוֹרֵד אֵלֶיךָ לְהַעֲלוֹת הָעֹלָה", אֲנִי אַעֲלֶה אוֹתָהּ, וְלֹא אַתָּה:
לְמוֹעֵד הַיָּמִים. בִּתְחִלַּת הַיּוֹם:

פסוק יב
וָאֶתְאַפַּק. נִתְחַזַּקְתִּי עַל רְצוֹנִי, שֶׁהָיָה לִבִּי אוֹמֵר לְהַמְתִּין לְךָ, עַל כֵּרְחִי הֶעֱמַדְתִּי אֶת לִבִּי וְאַעֲלֶה הָעֹלָה:

פסוק יג
כִּי עִוַּתָה. לְפָנַי עֲשׂוֹתְךָ זֹאת:
הֵכִין ה' אֶת מַמְלַכְתְּךָ עַד עוֹלָם. שֶׁכְּשֶׁפּוֹסְקִין לוֹ גְּדֻלָּה לְאָדָם, פּוֹסְקִין לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו (מגילה יג ב):

פסוק יד
וְעַתָּה מַמְלַכְתְּךָ לֹא תָקוּם. שֶׁכֵּן אָמַר מֹשֶׁה בַּתּוֹרָה (דברים יז:כ): "לְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאל לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים וְגוֹ'", הָא אִם סָר, לֹא יַאֲרִיךְ יָמִים, וְאִם תֹּאמַר לֹא עַל מִצְוֹת נָבִיא נֶאֱמַר, אֶלָּא עַל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר (שם): "לִשְׁמֹר אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת", וְאַחַר כָּךְ: "לְבִלְתִּי רוּם לְבָבוֹ וּלְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה", אֲפִלּוּ מִמִּצְוֹת נָבִיא:

פסוק טו
הַנִּמְצְאִים עִמּוֹ. כִּי הָעָם נָפוֹצוּ מֵעָלָיו, וְאֵלּוּ נִשְׁתַּיְּרוּ:

פסוק יח
גֵּי הַצְּבוֹעִים. שֶׁמְּצוּיִין בּוֹ הַצְּבוֹעִים, הוּא שֶׁשָּׁנִינוּ, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף הַצָּבוּעַ. וְתַרְגֵּם יוֹנָתָן: "אַפְעַיָא". וְכֵן פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (בבא קמא טז א): צָבוּעַ זֶה אַפְעֶה, מִין שֶׁרֶץ רַע וּמַזִּיק:

פסוק יט
וְחָרָשׁ לֹא יִמָּצֵא. לֹא הָיָה מָצוּי בִּתְחִלַּת מַלְכוּת שָׁאוּל, כִּי הַפְּלִשְׁתִּים הַמּוֹשְׁלִים בְּיִשְׂרָאֵל, הֶעֱבִירוּ כָּל חָרְשֵׁי בַּרְזֶל מִיִּשְׂרָאֵל, פֶּן יַעֲשׂוּ כְּלֵי זַיִן לְהִלָּחֵם:

פסוק כ
וַיֵּרְדוּ כָל יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים. וּכְשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לְחָרְשֵׁי בַּרְזֶל לְלָטוֹשׁ אִתִּים וְקַרְדֻּמּוֹת וּמַחֲרֵשׁוֹת, הָיוּ זְקוּקִים לֵירֵד אֶל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים:

מַחֲרַשְׁתּוֹ. שו"ק בלע"ז:

אֶתּוֹ. קולטר"א בלע"ז:

קַרְדֻּמּוֹ. בשגו"ר בלע"ז:

מַחֲרַשְׁתּוֹ. פישוי"ר"א בלע"ז:

פסוק כא
וְהָיְתָה הַפְּצִירָה פִּים לַמַּחֲרֵשׁוֹת. וְהָיְתָה לָהֶם לְאוֹתָם שֶׁהָיָה לָהֶם טוֹרַח לָרֶדֶת אֶל הַפְּלִשְׁתִּים לְלָטוֹשׁ, הָיְתָה הַפְּצִירָה פִּים לי"א בלע"ז, שֶׁיֵּשׁ לָהּ הַפְצַר פִּיּוֹת, כְּלוֹמַר פִּיּוֹת וְחִדּוּדִים הַרְבֵּה, הָיְתָה לָהֶם לְחַדֵּד הַמַּחֲרֶשֶׁת וְהָאִתִּים:

וְלִשְׁלֹשׁ קָלְשׁוֹן. מַזְלֵג עָשׂוּי כְּמִין עֲתֵר, שֶׁקּוֹרִין פורקד"א, וְלוֹ שָׁלוֹשׁ שִׁנַּיִם:

וּלְהַצִּיב הַדָּרְבָן. לְחַדְּדוֹ בְּרֹאשׁוֹ לְנוֹעֲצוֹ וּלְהַצִּיבוֹ בְּתוֹךְ הַמַּרְדֵּעַ:

פסוק כב
וַתִּמָּצֵא לְשָׁאוּל. עַל יְדֵי נֵס:

פסוק כג
מַצַּב פְּלִשְׁתִּים. דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי צָבָא לַעֲשׂוֹת מַהֲם מַצָּב וּמַשְׁחִית, הֵם הַפּוֹשְׁטִים וְרָצִים אַחַר הַשָּׁלָל אֶל הָעִיר, שֶׁקּוֹרִין צנבי"ל בלע"ז:

מַצָּב. הֵם נְצִיבִים לִשְׁמֹר שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מִן הָעִיר מַשְׁחִיתִים בָּהֶם:

אֶל מַעֲבַר מִכְמָשׂ. הַפְּלִשְׁתִּים הָיוּ חוֹנִים בְּמִכְמָשׂ, וּמִכְמָשׂ בָּהָר, וְיִשְׂרָאֵל בְּעִיר שֶׁשָּׁמָּה גֶּבַע וְגֶבַע הָיְתָה בְּרֹאשׁ הָהָר, וּשְׁנֵי הָרִים הָיוּ זֶה כְּנֶגֶד זֶה, וְהַגַּיְא בֵּינֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמוּר בָּעִנְיָן. וּמַצַּב פְּלִשְׁתִּים נִגַּשׁ אֶל עֵבֶר מִכְמָשׂ שֶׁלְצַד גֶּבַע, אֶל הַגַּיְא שֶׁבֵּינֵיהֶם:

פרק יד

פסוק א

מַעֲבַר הַלָּז. כָּל "הַלָּז" וְ"לָזֶה" שֶׁבַּמִּקְרָא אֵינוֹ לְשׁוֹן "הַזֶּה", אֶלָּא לְשׁוֹן דָּבָר שֶׁכְּנָגְדּוֹ, וְהוּא מֵרָאֳהוּ בְּאֶצְבַּע, וּבְלַעַ"ז אֵינוֹ לְשׁוֹן צִישְׁט בְּלַעַ"ז, אֶלָּא צִיי"ל בְּלַעַ"ז:

מַעֲבַר הַלָּז. גֵּי שְׁנֵי הֶהָרִים:

פסוק ב

בִּקְצֵה הַגִּבְעָה. בְּסוֹף הַגִּבְעָה:

פסוק ג

נֹשֵׂא אֵפוֹד. אוּרִים וְתֻמִּים:

פסוק ד

וּבֵין הַמַּעְבְּרוֹת אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ יוֹנָתָן לַעֲבֹר. כֵּן הָיָה עִשּׁוּי, שֵׁן הַסֶּלַע הָיָה מֵהָעֵבֶר מִזֶּה לְבֵין הַמַּעְבְּרוֹת מִזֶּה, וְשֵׁן הַסֶּלַע לְבֵין הַמַּעְבְּרוֹת מִזֶּה הַגַּיְא הוּא קָרוּי בֵּין הַמַּעְבְּרוֹת, וְהָיָה לוֹ סֶלַע מִכָּאן, וְסֶלַע מִכָּאן, זֶה בְּעֶבְרוֹ מִזֶּה, וְזֶה בְּעֶבְרוֹ מִזֶּה, וְהַגַּיְא בֵּין שְׁנֵי הָעֲבָרִים, אוֹתוֹ הַגַּיְא בִּקֵּשׁ יוֹנָתָן לַעֲבֹר:

שֵׁן הַסֶּלַע. שֵׁם שֵׁן הָאֶחָד 'בּוֹצֵץ', וְשֵׁם הַשֵּׁנִי 'סֶנֵה':

פסוק ה

מָצוּק מִצָּפוֹן. מְשֻׁפָּע וְעוֹלֶה מִצַּד צָפוֹן אֶל מִכְמָשׂ:

מוּל גָּבַע. שֶׁמִּמֶּנָּה יָצָא יְהוֹנָתָן:

פסוק ט

דֹּמּוּ. הַמְתִּינוּ, כְּמוֹ "שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם" (יהושע י:יב); וְכֵן "דּוֹם לַה'" (תהלים לז:ז), אִם כֹּה יֹאמְרוּ: דּוֹמוּ וְנַעֲלֶה אֲלֵיכֶם, שְׁעָתָם מַצְלַחַת וְלִבָּם רָם עֲלֵיהֶם:

פסוק י

וְאִם כֹּה יֹאמְרוּ עָלוֹ עָלֵינוּ. פַּחַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּלִבָּם, וְיִרְאִים לָזוּז מִמְּקוֹמָם:

פסוק יב

וַיַּעֲנוּ. לְשׁוֹן הָרָמַת קוֹל:

פסוק יג
עַל יָדָיו וְעַל רַגְלָיו. כְּלוֹמַר בְּכָל כֹּחַ וּמְרוּצָה:

פסוק יד
כְּבַחֲצִי מַעֲנָה צֶמֶד שָׂדֶה. בְּתוֹךְ שִׁיעוּר מִדַּת קַרְקַע, מְלֹא חֲצִי מַעֲנָה שֶׁל מַחֲרֵשַׁת צֶמֶד בָּקָר הַחוֹרֶשֶׁת בַּשָּׂדֶה:
מַעֲנָה. הוּא תֶּלֶם הַמַּחֲרֵשָׁה, שֶׁקּוֹרִין ריי"א בְּלַעַ"ז, וּגְבוּרָה גְּדוֹלָה הִיא זוֹ, שֶׁהָיוּ קְרוֹבִים זֶה לָזֶה, וּנְכוֹנִים לַעֲזוֹר זֶה אֶת זֶה:

פסוק טז
הַצֹּפִים לְשָׁאוּל. הַצּוֹפִים אֲשֶׁר הָיוּ לְשָׁאוּל בְּגִבְעַת בִּנְיָמִן, צוֹפִים אישקאגט"ש בְּלַעַ"ז:
וְהִנֵּה הֶהָמוֹן. שֶׁל פְּלִשְׁתִּים, נָמוֹג מִמְּקוֹמוֹ וַיֵּלֶךְ, וְקָרַב הֲלוֹם לְצַד יִשְׂרָאֵל:
נָמוֹג. כְּמוֹ "נָע וָנָד" (בראשית ד:יב):

פסוק יז
פִּקְדוּ. לְשׁוֹן פְּקִידָה, כְּמוֹ "וַתִּפְקְדֵנוּ לִבְקָרִים" (איוב ז:יח):

פסוק יח
הַגִּישָׁה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים. אוּרִים וְתֻמִּים:
כִּי הָיָה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא. הַמִּקְרָא חָסֵר תֵּיבָה אַחַת, כִּי הָיָה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים שָׁם בַּיּוֹם הַהוּא:

פסוק כא
וְהָעִבְרִים הָיוּ לַפְּלִשְׁתִּים. בְּעֶזְרָתָם, מֵחֲמַת יִרְאָה מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם, וְהַיּוֹם נֶהֶפְכוּ גַּם הֵמָּה עִם חַבְרֵיהֶם, לִהְיוֹת בְּעֶזְרַת אֲחֵיהֶם:

פסוק כד
נִגַּשׂ בַּיּוֹם הַהוּא. הָיוּ אֲצִים וּנְגוּשִׁים לְהִלָּחֵם בַּפְּלִשְׁתִּים:
וַיּוֹאַל. לְשׁוֹן אָלָה:
אֲשֶׁר יֹאכַל לֶחֶם. כָּל מַאֲכָל בְּמַשְׁמַע, כְּמוֹ "נַשְׁחִיתָה עֵץ בְּלַחְמוֹ" (ירמיהו יא:יט):

פסוק כה
וַיְהִי דְבַשׁ. דְּבַשׁ קָנִים גָּדֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:

פסוק כו
וְהִנֵּה הֹלֵךְ דְּבָשׁ. שֶׁהָיָה נוֹטֵף מִן הַקָּנִים:

פסוק כז

בִּיְעָרֶת הַדְּבָשׁ. בִּקְנֵה הַדְּבַשׁ, כְּמוֹ "וּתְשֻׂם בַּסּוּף" (שמות ב:ג), דִּמְתַרְגְּמִינַן: "וְשַׁוְיַתֵּיהּ בְּיַעְרָא". וְ"סוּף" הֵם קָנִים שֶׁל אָגָם, וְכֵן "אֲכַלְתִּי יַעְרִי עִם דְּבָשִׁי" (שיר השירים ה:א). וּבְלָשׁוֹן יִשְׁמְעֵאל קוֹרִין לְאוֹתוֹ דְּבַשׁ סוקר"א בְּלַעַ"ז, מִפִּי רַבִּי נָתָן הַיִּשְׁמְעֵאלִי:

פסוק כט

עָכַר אָבִי אֶת הָאָרֶץ. בִּלְבֵּל אֶת דַּעְתָּם וְאֶת יְשׁוּעָתָם, כְּמַיִם עֲכוּרִים:

פסוק ל

כִּי עַתָּה לֹא רָבְתָה מַכָּה. בְּתָמִיהָה:

פסוק לב

וַיַּעַשׂ הָעָם. כְּמוֹ וַיַּעַט הָעָם, לְשׁוֹן עַיִט (בראשית טו:יא):
צֹאן וּבָקָר וּבְנֵי בָקָר. אוֹמֵר אֲנִי: זֶה "אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ" (ויקרא כב:כח), וּלְכָךְ קְרָאָם חוֹטְאִים. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ בִּשְׁחִיטַת קָדָשִׁים, שֶׁהָיוּ מַקְדִּישִׁים אוֹתָם שְׁלָמִים, וְאוֹכְלִים לִפְנֵי זְרִיקַת דָּם, הוּא שֶׁאָמַר: וַיֹּאכַל הָעָם עַל הַדָּם, אוֹכְלִים קָדָשִׁים וַעֲדַיִן דָּם בַּמִּזְרָק:

פסוק לג

גִּלּוּ אֵלַי. לְשׁוֹן גַּלְלוּ:
הַיּוֹם. מִבְּעוֹד יוֹם, וּלְמַטָּה (פסוק לד) נֶאֱמַר: "וַיַּגִּישׁוּ אִישׁ שׁוֹרוֹ בְיָדוֹ הַלַּיְלָה", רַבּוֹתֵינוּ נֶחְלְקוּ בַּדָּבָר בְּסוֹף מַסֶּכֶת זְבָחִים, יֵשׁ מֵהֶן פֵּרְשׁוּ: כָּאן בְּחֻלִּין כָּאן בְּקָדָשִׁים. וְיֵשׁ מֵהֶן פֵּרְשׁוּ: כָּאן בְּקָדָשִׁים שֶׁהֻקְדְּשׁוּ לִקָּרֵב בְּבָמַת נוֹב גִּדּוֹלָה, כָּאן בְּקָדָשִׁים שֶׁהֻקְדְּשׁוּ לִקָּרֵב בְּבָמָה קְטַנָּה, לִמֵּד עַל עוֹלַת יָחִיד שֶׁכְּשֵׁרָה לִשְׁחֹט בַּלַּיְלָה:
אֶבֶן גְּדוֹלָה. עֲשָׂאָהּ בָּמָה, לִזְרוֹק עָלֶיהָ דָּם וְהֶקְטֵר חֲלָבִים:

פסוק לד

פְּצוּ בָעָם. הַכְרִיזוּ בִּמְקוֹמוֹת הָרְבֵּה, וְיִהְיוּ הַמַּכְרִיזִים נְפוֹצִים בָּעָם:
וּשְׁחַטְתֶּם בָּזֶה. כָּאן, בִּמְקוֹם שְׁחִיטָה. דָּבָר אַחֵר: סַכִּין בָּדָק לָהֶם:
הַלַּיְלָה. בְּהֵמוֹת שֶׁל חֻלִּין נִשְׁחָטוּ בַּלַּיְלָה, כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּזְבָחִים (שם):

פסוק לה

אֹתוֹ הֵחֵל. אוֹתוֹ הַמִּזְבֵּחַ, רִאשׁוֹן לַמִּזְבְּחוֹת שֶׁבָּנָה שָׁאוּל:

פסוק לח

פִּנּוֹת הָעָם. שָׂרֵי הָעָם, אֶבֶן הַפִּנָּה הִיא הַחֲשׁוּבָה:

פסוק מ
לְעֵבֶר אֶחָד. לְהַפִּיל גּוֹרָל בֵּין כֻּלְּכֶם וּבֵינֵינוּ:

פסוק מא
הָבָה תָמִים. תֵּן גּוֹרָל אֱמֶת:
וְהָעָם יָצְאוּ. נְקִיִּים מִן הַגּוֹרָל:

פסוק מה
וַיִּפָּדוּ הָעָם. הִתִּירוּ לוֹ לְשָׁאוּל שְׁבוּעָתוֹ:

פסוק מח
וַיַּעַשׂ חַיִל. וַיֶּאֱסֹף חַיִל:

פסוק נ
אֲבִינֵר בֶּן נֵר. וְנֵר הָיָה דּוֹד שָׁאוּל, אָחִיו שֶׁל קִישׁ, וּשְׁנֵיהֶם בְּנֵי אֲבִיאֵל, וְגַם אֲבִיאֵל נִקְרָא נֵר, בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (א ח:לג), שֶׁהָיָה מַדְלִיק נֵרוֹת לָרַבִּים בַּמְּבוֹאוֹת הָאֲפֵלִים (ויקרא רבה ט:ב):

פסוק נב
וְרָאָה שָׁאוּל. לְשׁוֹן הֹוֶה, כְּשֶׁהָיָה שָׁאוּל רוֹאֶה אִישׁ גִּבּוֹר חַיִל, הָיָה אוֹסְפוֹ אֵלָיו:

פרק טו

פסוק א
וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי ה'. פַּעַם אַחַת נִסְכַּלְתָּ, עַתָּה הִזָּהֵר בְּעַצְמְךָ:

פסוק ג
מִשּׁוֹר וְעַד שָׁה. שֶׁהָיוּ בַּעֲלֵי כְּשָׁפִים, וּמְשַׁנִּין עַצְמָן וְדוֹמִין לִבְהֵמָה:

פסוק ד
וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל. לְשׁוֹן הַכָּרָזָה, כְּמוֹ (שמואל א יד:כ): "וַיִּזָּעֵק שָׁאוּל":
וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים. אָמַר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁיִּקַּח טָלֶה מִצֹּאנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, וְאַחַר כָּךְ מָנָה אֶת הַטְּלָאִים, לְפִי שֶׁאָסוּר לִמְנוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר בָּם (בראשית לב:יב): "לֹא יִסָּפֵר מֵרֹב":

פסוק ה
וַיָּרֶב בַּנָּחַל. וַיִּלָּחֵם בַּנַּחַל וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (יומא כב ב): עַל עִסְקֵי נַחַל רָב וְדָן אֶת עַצְמוֹ, וּמָה בִּשְׁבִיל נֶפֶשׁ אַחַת אָמְרָה תּוֹרָה עָרוֹף עֶגְלָה בַּנַּחַל, בִּשְׁבִיל כָּל הַנְּפָשׁוֹת הָאֵלּוּ לֹא כָּל שֶׁכֵּן, אִם אָדָם חָטָא, בְּהֵמָה מָה חָטְאָה:

פסוק ו
אֲל הַקֵּינִי. בְּנֵי יִתְרוֹ, שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בְּמִדְבַּר יְהוּדָה בְּנֶגֶב עָרָד, שֶׁהָלְכוּ אֵצֶל יַעְבֵּץ לִלְמוֹד תּוֹרָה, וְעָרָד הוּא עֲמָלֵק, הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עָרָד, עֲמָלֵק הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא:א): "וַיֵּשֶׁב הַנֶּגֶב", וַיֶּעְמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב" (במדבר יג:כט):
עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁנָּהֲגוּ מִסְעוּדָתוֹ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְכָל זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל, וַהֲרֵי מַעֲלָה עָלָיו כְּאִלּוּ עָשָׂה חֶסֶד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

פסוק ט
וְהַמִּשְׁנִים. אֵין לוֹ דִּמְיוֹן, וְהֵם הַבְּרִיאִים וְאוֹמֵר אֲנִי: לְשׁוֹן 'מִשְׁנִים', כְּמוֹ (בראשית מג:יב): "כֶּסֶף מִשְׁנֶה", עַל שֵׁם שֶׁהוּא כָּפוּל בְּבָשָׂר וּבְשׁוּמָן, וְכֵן (שופטים ו:כה): "וּפַר הַשֵּׁנִי שֶׁבַע שָׁנִים":
נִמְבָּזֶה וְנָמַס. כְּמוֹ נִבְזֶה, וְהַמֵּ"ם טְפֵלָה בּוֹ:

פסוק יא
נִחַמְתִּי. מַחֲשָׁבָה עָלְתָה בְּלִבִּי עַל מַלְכוּת שָׁאוּל שֶׁהִמְלַכְתִּי:

פסוק יב
מַצִּיב לוֹ יָד. בּוֹנֶה לוֹ מִזְבֵּחַ הוּא הַמִּזְבֵּחַ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֵלְיָהוּ (מלכים א יח:ל): "וַיִּרְפֵּא אֶת מִזְבַּח ה' הֶהָרוּס". וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "וְהָא מְתַקֵּן לֵיהּ תַּמָּן אָתַר לְפַלְגָא בֵּיהּ בִּיזְתָא":

פסוק טז
הָרָף. כְּתַרְגּוּמוֹ: "אוֹרִיךְ", פֵּירוּשׁ הַמְתֵּן:

פסוק יז
רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "שִׁבְטָא דִּבְנָיְמִין עֲבַר בְּיַמָּא בְּרֵישׁ כָּל עַמָּא", כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח:כח): "בִּנְיָמִין צָעִיר רֹדֵם":

פסוק יח
עַד כַּלּוֹתָם אוֹתָם. הָעָם אֲשֶׁר אִתְּךָ יְכַלּוּ אוֹתָם:

פסוק יט
וַתַּעַט. כְּמוֹ וַתָּעָף, לְשׁוֹן עַיִט (בראשית טו:יא):

פסוק כא
רֵאשִׁית הַחֵרֶם. מֵיטַב הַחֵרֶם, וְכֵן (דברים יח:ד): "רֵאשִׁית דְּגָנְךָ", כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח:ל): "בַּהֲרִימְכֶם אֶת חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ". וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "קֻדָּם דַּיַּחְרְמוּן":

פסוק כב
הִנֵּה שְׁמֹעַ. בְּקוֹלוֹ, טוֹב מִזֶּבַח:

לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים. זֶה מוּסָב עַל הַנֵּה שְׁמַע מִזֶּבַח טוֹב, וּלְהַקְשִׁיב, מֵחֵלֶב אֵילִים:

פסוק כג

כִּי חַטַּאת קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצַר. וּכְעֹנֶשׁ שֶׁל אָוֶן וּתְרָפִים, כֵּן עֹנֶשׁ שֶׁל הַפְצַר וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "אֲרֵי כְחוֹב גַּבְרַיָּא וְכוּ' וּכְחוֹבֵי עַמָּא דְטָעוּ בָּתַר טָעוּתָא, כֵּן חוֹבַת כָּל אֱנָשׁ דְּפָצַר וּמוֹסִיף וְכוּ'":

הַפְצַר. לְשׁוֹן תּוֹסֶפֶת, וְכֵן (בראשית לג:יא): "וַיִּפְצַר בּוֹ", הִרְבָּה עָלָיו דְּבָרִים:

פסוק כד

יָרֵאתִי אֶת הָעָם. דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי, שֶׁהָיָה חָשׁוּב כֻּלָּם:

פסוק כז

וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף מְעִילוֹ. לְפִי פְּשׁוּטוֹ מַשְׁמָעוֹ, שֶׁכְּשֶׁפָּנָה שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת מֵאֲחֲרֵי שָׁאוּל, אָחַז שָׁאוּל בִּכְנַף שֶׁל שְׁמוּאֵל, לְפִי שֶׁהָיָה שָׁאוּל מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיָּשׁוּב עַד שֶׁיִּשְׁתַּחֲוֶה בַּגִּלְגָּל שֶׁהָיָה שָׁם אֹהֶל מוֹעֵד. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה (שוחר טוב) חוֹלְקִים אֲמוֹרָאִים, יֵשׁ אוֹמְרִים: מְעִילוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל קָרַע שָׁאוּל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מְעִילוֹ שֶׁל שָׁאוּל קָרַע שְׁמוּאֵל, וּמָסַר לוֹ סִימָן זֶה, מִי שֶׁיִּכְרוֹת כְּנַף מְעִילוֹ, הוּא יִמְלוֹךְ תַּחְתָּיו, וְהוּא שֶׁאָמַר לוֹ שָׁאוּל לְדָוִד בַּיּוֹם שֶׁכָּרַת אֶת הַמְּעִיל (שמואל א כד:כ): "יָדַעְתִּי כִּי מָלוֹךְ תִּמְלוֹךְ":

פסוק כט

וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר. וְאִם תֹּאמַר אָשׁוּב מֵעָלַי לְפָנָיו, לֹא יוֹעִיל עוֹד לְטוֹל אֶת הַמְּלוּכָה מִמִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא נִצְחוֹנוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לֹא יְשַׁקֵּר מִלִּתֵּן הַטּוֹבָה לְזֶה שֶׁאָמַר לִתֵּן:

פסוק לב

אֲגַג מַעֲדַנּוֹת. יוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "אֲגַג מְפַנְּקָא":

אָכֵן סָר מַר הַמָּוֶת. בֶּאֱמֶת יָדַעְתִּי כִּי סָר וְקָרֵב עָלַי מְרִירַת הַמָּוֶת:

פסוק לג

כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ. לְהוֹשִׁיבָם אַלְמָנוֹת מִבַּעֲלֵיהֶם, שֶׁהֱיִיתֶם חוֹתְכִים זַנְבֵי בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל:

וַיְשַׁסַּף. חִתְּכוֹ לְאַרְבַּע, וְאֵין לַתֵּיבָה זוֹ דִּמְיוֹן. וְתַרְגּוּם וַיְשַׁסֵּף, "וּפְשַׁח". וּבַגְּמָרָא שָׁלְנוּ יֵשׁ הֲוָה מְפַשַּׁח וְיָהִיב לָן אֲלוּתָא, כְּלוֹמַר בּוֹקֵעַ:

פרק טז

פסוק א

בֵּית הַלַּחְמִי. בְּבֵית לֶחֶם, וְכֵן דֶּרֶךְ כָּל דָּבָר שֶׁשְּׁמוֹ בִּשְׁתֵּי תֵיבוֹת, כְּמוֹ: בֵּית לֶחֶם, בֵּית שֶׁמֶשׁ, בֵּית אֵל, קִרְיַת אַרְבַּע, אִם בָּא לְהָטִיל בּוֹ הֵ"א, מַטִּיל בֵּין שְׁתֵּי הַתֵּיבוֹת, כְּגוֹן: קִרְיַת הָאַרְבַּע, בֵּית הָאֵלִי, בֵּית הַלַּחְמִי:

פסוק ד

וַיֶּחֶרְדוּ. מִהֲרוּ לְצֵאת לִקְרָאתוֹ:

פסוק ו

וַיֹּאמֶר אַךְ נֶגֶד ה' מְשִׁיחוֹ. וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ, אַךְ אֱמֶת הוּא זֶה:

פסוק ז

אַל תַּבֵּט אֶל מַרְאֵהוּ. אֶל יוֹפִי תָּאֳרוֹ:

כִּי מְאַסְתִּיהוּ. לְפִי שֶׁכַּעְסָן הוּא, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א יז:כח): "וַיִּחַר אַף אֱלִיאָב בְּדָוִד":

כִּי לֹא אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם. אַף עַל פִּי שֶׁקָּרָאתָ לְעַצְמְךָ רוֹאֶה, שֶׁאָמַרְתָּ לְשָׁאוּל (שמואל א ט:יט): "אָנֹכִי הָרוֹאֶה", כָּאן אֲנִי מוֹדִיעֲךָ שֶׁאֵינְךָ רוֹאֶה:

פסוק ט

וַיַּעֲבֵר יִשַׁי שַׁמָּה. הוּא שַׁמְעָא:

פסוק יא

שָׁאַר הַקָּטָן. נִשְׁאַר הַקָּטָן:

לֹא נָסֹב. לֹא נֵשֵׁב לֶאֱכוֹל, כָּל מוֹשַׁב סְעוּדָה קְרוּיָה הֲסִבָּה:

פסוק יג

וַתִּצְלַח רוּחַ ה'. רוּחַ גְּבוּרָה:

פסוק טז

עֲבָדֶיךָ לְפָנֶיךָ. הִנֵּה עֲבָדֶיךָ לְפָנֶיךָ אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ מִצְוֹתֶיךָ:

פסוק יח

אֶחָד מֵהַנְּעָרִים. מִיֶּחֶד שֶׁבָּהֶם, דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי:

יוֹדֵעַ נַגֵּן. כָּל עַצְמוֹ נִתְכַּוֵּן לְהַכְנִיס עַיִן רָעָה שֶׁל שָׁאוּל בְּדָוִד, שֶׁיִּתְקַנֵּא בּוֹ:

פרק יז

פסוק א
בְּאֶפֶס דַּמִּים. כְּךָ שֵׁם הַמָּקוֹם:

פסוק ד
אִישׁ הַבֵּנַיִם. גִּבּוֹר לֵיצֵא מִמַּעַרְכוֹתָו, לַעֲמוֹד בֵּין שְׁתֵּי הַמַּעֲרָכוֹת:

פסוק ה
וְשִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים. כְּמִין קַשְׂקַשׂוֹת דָּגִים עֲשׂוּיִן מִבַּרְזֶל, נוֹפְלִים עַל גַּב הַשִּׁרְיוֹן [ספרים אחרים נִקְבֵי הַשִּׁרְיוֹן], קַשְׂקֶשֶׂת לְכָל נֶקֶב:

פסוק ו
וּמִצְחַת נְחשֶׁת. כְּמִין יַד בַּרְזֶל הַיּוֹצֵא מִן הַכּוֹבַע כְּנֶגֶד הַחוֹטֶם, שֶׁקּוֹרִין נש"ל בלע"ז, וְהָיְתָה מַגַּעַת לוֹ עַד רַגְלָיו:
וְכִידוֹן נְחשֶׁת. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וּמְסַחֲפָא דִּנְחָשָׁא נָפֵיק מִן קוֹלְסָא וּמְטַל בֵּין כַּתְפּוֹהִי". פֵּירוּשׁ: כְּמִין חֲנִית נְחשֶׁת בּוֹלֶטֶת מִן הַכּוֹבַע, וְנִמְשֶׁכֶת בֵּין כְּתֵפָיו, לְהָגֵן עַל צַוָּארוֹ מִן הַחֶרֶב:

פסוק ז
כְּמְנוֹר אֹרְגִים. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן "כְּאַכְסָן דְּנַרְדָּאֵין", אינשובל"א בלע"ז:
שֵׁשׁ מֵאוֹת שְׁקָלִים. כָּל הַשְּׁקָלִים הָאֲמוּרִים בִּנְבִיאִים, מָנִים:

פסוק ח
לָמָּה תֵצְאוּ. כֻּלְּכֶם לַעֲרוֹךְ מִלְחָמָה, יִלָּחֵם אֶחָד כְּנֶגְדִּי בִּשְׁבִיל כֻּלְּכֶם, וּבִתְנַאי שֶׁהוּא מְפוֹרָשׁ: אִם יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי וְגוֹ':
הֲלֹא אָנֹכִי הַפְּלִשְׁתִּי. אֵינִי לֹא שַׂר מֵאָה וְלֹא שַׂר אֶלֶף, אֶלָּא פְּלִשְׁתִּי כְּאֶחָד מִן הָאֲחֵרִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּלְחַמְתִּי לָהֶם כַּמָּה מִלְחָמוֹת, אֲנִי הָרַגְתִּי חָפְנִי וּפִינְחָס, וְשָׁבִיתִי אֶת הָאָרוֹן, וְאַתֶּם נַעֲשֵׂיתֶם עֲבָדִים לְשָׁאוּל, וְלֹא הוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם מִיָּמָיו בִּגְבוּרָתוֹ:
בְּרוּ לָכֶם. בָּרְרוּ לָכֶם:
אִישׁ. אֶת שָׁאוּל, וְיֵרֵד אֵלַי:

פסוק יב
אֶפְרָתִי. בֵּית לֶחֶם יוֹשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ אֶפְרָת:
וְלוֹ שְׁמֹנָה בָנִים. וּמַה שֶּׁכָּתוּב (בדברי הימים א ב:טו): "אֹצֶם הַשִּׁשִּׁי דָּוִד הַשְּׁבִיעִי" וְלֹא כָּתַב יוֹתֵר, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁאֶחָד מֵת בְּלֹא בָנִים, וּלְפִיכָךְ לֹא כְּתָבוֹ שָׁם:
בָּאֲנָשִׁים. נִמְנֶה בִּכְנֻסִיּוֹת הַחֲשׁוּבִים:

פסוק יד
וְדָוִד הוּא הַקָּטָן. שֶׁהָיָה בְּבֵית שָׁאוּל מִקֹּדֶם לָכֵן לְנֶגֶן לְפָנָיו:

פסוק טו
וְדָוִד הֹלֵךְ. הָיָה הוֹלֵךְ וְשָׁב תָּמִיד מֵאֵצֶל שָׁאוּל לְבֵית אָבִיו:

פסוק טז
הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (סוטה מב ב): כְּדֵי לְבַטְּלָם מִקְּרִיאַת שְׁמַע:

פסוק יח
חֲרִיצֵי הֶחָלָב. (תרגום:) "גּוּבְנִין דְּחַלְבָּא":
לְשַׂר הָאָלֶף. אֲנִי אוֹמֵר: לְשַׂר שֶׁל אוֹתוֹ אֶלֶף שֶׁאֶחָיו (ספרים אחרים שֶׁאֲנִי) מִמֶּנּוּ, שֶׁלְּכָל הַשְּׁבָטִים הָיוּ שָׂרֵי אֲלָפִים לְפִי אַלְפֵּיהֶם, וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי: לְשַׂר הָאָלֶף זֶה יְהוֹנָתָן, שֶׁאָמַר עָלָיו (שמואל א יג:ב): וְאֶלֶף הָיוּ עִם יוֹנָתָן בְּגִבְעַת בִּנְיָמִין:
וְאֶת עֲרֻבָתָם תִּקָּח. וְאֶת עֲרוּבַת הַצַּלָּתָם וּשְׁלוֹמָם, תִּקַּח בְּאָזְנֶיךָ וּבִלְבָבְךָ, וְתַגֵּד לִי וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וְיַת טְיבֵיהוֹן תַּיְתֵי":
עֲרֻבָתָם. לְשׁוֹן הַצָּלָה, כְּמוֹ "עָרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב" (תהלים קיט:קכב), גרנטי"ש בלע"ז וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (שבת נו א): גֵּט כְּרִיתוּת יִקַּח מֵאִתָּם וְיָבִיא לִנְשׁוֹתֵיהֶם, לְהַפְרִיד עֵרוּב שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָה:

פסוק כ
הַמַּעְגָּלָה. סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה עוֹשִׂים מַעְגָּל, וְהַיּוֹצֵא חוּץ, לְפָנִים אוֹ לְאָחוֹר, מִתְחַיֵּב. לְפָנִים, שֶׁמָּא יָרוּצוּ עָלָיו בְּנֵי מַעֲרְכוֹת הָאוֹיְבִים, לְאָחוֹר, מְבַקֵּשׁ הוּא לָנוּס:

פסוק כא
וַתַּעֲרֹךְ יִשְׂרָאֵל. מַעֲרֶכֶת יִשְׂרָאֵל:

פסוק כב
שׁוֹמֵר הַכֵּלִים. שֶׁל בְּנֵי הַצָּבָא:

פסוק כג
מִמַּעֲרוֹת פְּלִשְׁתִּים. כְּתִיב, רַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (סוטה מב ב): מֵאָה בְּנֵי אָדָם הֶעֱרוּ בְּעַרְפָּה אִמּוֹ, כְּשֶׁפִּרְשָׂה מֵאַחֲרֵי רוּת וְנָעֲמִי חֲמוֹתָהּ:

פסוק כה
יַעֲשֶׁה חָפְשִׁי. מְדַבְּרִים הָאֱמוּרִים בְּמִשְׁפְּטֵי הַמְּלוּכָה:

פסוק לד
וּבָא הָאֲרִי וְאֶת הַדֹּב. (תרגום:) "וַאֲתָא אַרְיָא וְאַף דֻּבָּא":

פסוק לו

גַּם אֶת הָאֲרִי גַּם הַדֹּב. הֲרֵי אֵלּוּ רִבּוּיִין, אֲרִי וּשְׁנֵי גוּרָיו, וְדֹב וּשְׁנֵי יְלָדָיו:

פסוק לז

ה' אֲשֶׁר הִצִּילַנִי מִיַּד הָאֲרִי. יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁלֹּא לְחִנָּם נִזְדַּמֵּן לִי הַדָּבָר הַהוּא, אֶלָּא שֶׁלֶּעָתִיד אֲנִי בָּא לִידֵי כַּיּוֹצֵא בָּהּ לְתִשּׁוּעַת יִשְׂרָאֵל, וְאֶסְמֹךְ עָלֶיהָ וְאֵצֵא וְזֶה אֶחָד מִשְּׁנֵי צַדִּיקִים שֶׁנִּתַּן לָהֶם רֶמֶז, וְחָשׁוּ לְהַשְׁכִּיל לַדָּבָר, דָּוִד וּמָרְדֳּכַי, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ב:יא): "וּבְכָל יוֹם וָיוֹם מָרְדֳּכַי מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי חֲצַר וְגוֹ'", אָמַר: לֹא לְחִנָּם עָלְתָה בְּצַדֶּקֶת זוֹ שֶׁנִּתְפְּסָה בְּמִשְׁכַּב הָעֶרֶל הַזֶּה, אֶלָּא שֶׁעֲתִידָה הִיא לַעֲמוֹד לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם צָרָה:

פסוק לח

אֶת דָּוִד מַדָּיו. נֶהֶפְכוּ לִהְיוֹת כְּמִדַּת דָּוִד מְשֻׁנְמָשׁ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, אַף שֶׁהָיוּ שֶׁל שָׁאוּל שֶׁהָיָה גָּבוֹהַּ מִכָּל הָעָם מִשִּׁכְמוֹ וָמַעְלָה (שמואל א ט:ב), וְכֵיוָן שֶׁרָאָה שָׁאוּל כֵּן, הִכְנִיס בּוֹ עַיִן הָרַע, וְהִרְגִּישׁ דָּוִד בַּדָּבָר:

פסוק לט

וַיֹּאֶל לָלֶכֶת. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וְלָא אָבָה לְמֵיזַל". יֵשׁ תֵּיבוֹת מְשַׁמְּשׁוֹת לְשׁוֹן וְחִלּוּפוֹ, כְּמוֹ "מְסַעֵף פֹּארָה" (ישעיהו י:לג); "וְשָׁרָשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים" (תהלים נב:ז):

כִּי לֹא נִסֶּיתִי. (תרגום:) "אֲרֵי לָא אַלִּיף":

כִּי לֹא נִסִּיתִי. (תרגום:) "אֲרֵי לֵית בְּהוֹן נָסָא", אֵין שִׁבְחוֹ שֶׁל נֵס בְּכָךְ. לְשׁוֹן אַחֵר: וַיֹּאֶל לָלֶכֶת, רָצָה לָלֶכֶת וְלִנָּסוֹת, וְכַאֲשֶׁר רָאָה שֶׁהָיוּ כְּבֵדִים עָלָיו, הֵסִירָם:

פסוק מ

חַלְּקֵי אֲבָנִים. אֲבָנִים דַּקּוֹת וַחֲלָקוֹת:

וּבַיַּלְקוּט. (תרגום:) "וּבְתַרְמִילֵיהּ":

פסוק מד

וּלְבֶהֱמַת הַשָּׂדֶה. אֵין דֶּרֶךְ לִבְהֵמוֹת לֶאֱכֹל אָדָם, אָמַר דָּוִד: כְּבָר נִטְרְפָה דַּעְתּוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁלִּי הוּא, בָּא דָּוִד וְאָמַר לוֹ: **וְנָתַתִּי פֶּגֶר מַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וְגוֹ' וּלְחַיַּת הָאָרֶץ:**

פסוק מט

וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו. לֹא הָיָה לוֹ לִפּוֹל אֶלָּא לַאֲחוֹרָיו, שֶׁהֲרֵי עַל מִצְחוֹ הֻכָּה, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטַעֵר דָּוִד לֵילֵךְ וְלַחְתֹּךְ אֶת רֹאשׁוֹ, שֶׁנִּשְׁתַּכֵּר דָּוִד עַכְשָׁיו שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמּוֹת וְזֹרַתַּיִם, שֶׁקּוֹמָתוֹ שֵׁשׁ אַמּוֹת וָזֶרֶת, נִשְׁתַּכֵּר מְלֹא קוֹמָה לַאֲחוֹרָיו, וּמְלֹא קוֹמָה לְפָנָיו (במדרש תהלים):

פסוק נג

מִדְּלֵק. מִרְדֹּף, כְּמוֹ "דְּלַקְתָּ אַחֲרַי" (בראשית לא:לו):

פסוק נה
בֶּן מִי זֶה הַנַּעַר. וְכִי לֹא הָיָה מַכִּירוֹ, וַהֲלֹא כְּתִיב (שמואל א טז:כא): "וַיֶּאֱהָבֵהוּ מְאֹד וַיְהִי לוֹ נוֹשֵׂא כֵלִים", אֶלָּא רָאָהוּ מִתְנַהֵג בְּטַכְסִיסֵי מַלְכוּת, אָמַר שְׁאוּל: אִם בָּא מִמִּשְׁפַּחַת פֶּרֶץ, מָלֹךְ יִהְיֶה, שֶׁהַמֶּלֶךְ פּוֹרֵץ גָּדֵר לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ וְאֵין מְמַחִין בְּיָדוֹ, וְאִם מִמִּשְׁפַּחַת זֶרַח בָּא, חָשׁוּב יִהְיֶה. אָמַר לוֹ דּוֹאֵג: עַד שֶׁאַתָּה שׁוֹאֵל אִם בָּא מִמִּשְׁפָּחָה שֶׁיִּהְיֶה הוּא הָגוּן לַמַּלְכוּת אִם לָאו, שְׁאַל אִם רָאוּי לָבֹא בַּקָּהָל אִם לָאו, שֶׁהֲרֵי מֵרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה בָּא. אָמַר לוֹ אַבְנֵר: שְׁנֵינוּ עַמּוֹנִי וְלֹא עַמּוֹנִית. אָמַר לוֹ דּוֹאֵג: אִם כֵּן מַמְזֵר וְלֹא מַמְזֶרֶת. אָמַר לוֹ: כָּאן נֶאֱמַר (דברים כג:ה): "עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמָּיִם", וְאֵין דֶּרֶךְ אִשָּׁה בְּכָךְ. אָמַר לוֹ: הָיָה לָהֶם לְקַדֵּם אֲנָשִׁים לִקְרַאת אֲנָשִׁים, וְנָשִׁים לִקְרַאת נָשִׁים. נִשְׁתַּתֵּק אַבְנֵר, אָמַר לוֹ שְׁאוּל: **שְׁאַל אַתָּה בֶּן מִי זֶה הָעֶלֶם**. לְמַעְלָה כְּתִיב 'הַנַּעַר', וְכָאן כָּתוּב 'הָעֶלֶם', אָמַר לוֹ: הֲלָכָה זוֹ נִתְעַלְּמָה מִמְּךָ, צֵא וּשְׁאַל בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, כִּדְאִיתָא בִּיבָמוֹת (עו ב):

פרק יח

פסוק ו
וּבְשָׁלִשִׁים. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וּבְצִלְצִלִין". מִין כְּלֵי זֶמֶר:

פסוק ח
וְעוֹד לוֹ. וְעוֹד לוֹ מַה הוּא נֶחְסָר שֶׁצָּרִיךְ לְהוֹסִיף לוֹ:
אַךְ הַמְּלוּכָה. אֵינוֹ צָרִיךְ עוֹד אֶלָּא לַמַּלְכוּת:

פסוק ט
עוֹיֵן. (תרגום:) "עַיִן רָעָה":

פסוק י
יִתְנַבֵּא. "וְאִשְׁתַּטֵּי" נָבִיא וְשׁוֹטֶה מְדַבְּרִים דִּבְרֵי רְמָזִים שֶׁאֵינָם נִכָּרִים:

פסוק יא
אַכֶּה בְדָוִד וּבַקִּיר. מַכָּה אַחַת אַכֶּה, שֶׁיִּכָּנֵס הַחֲנִית בְּדָוִד וּבַקִּיר:

פסוק יד
מַשְׂכִּיל. מַצְלִיחַ:

פסוק יז
וְשָׁאוּל אָמַר. בְּלִבּוֹ:
אַל תְּהִי יָדִי בּוֹ. פֶּן אֶעֱנֶשׁ:
וּתְהִי בּוֹ יַד פְּלִשְׁתִּים. לְכָךְ אָמַר לוֹ וְהִלְחֵם מִלְחֲמוֹת ה':

פסוק יט
בְּעֵת תֵּת. כְּשֶׁהִגִּיעַ זְמַן שֶׁקִּבְּעוּ לְתִתָּהּ לוֹ, וּבְעוֹד שֶׁהָיוּ מִתְעַסְּקִים לְתִתָּהּ לוֹ, נִתְגַּלְגֵּל הַדָּבָר וְנִתְּנָה לְעַדְרִיאֵל:

פסוק כא
בִּשְׁתַּיִם תִּתְחַתֵּן בִּי. שְׁתֵּי בָּנוֹת יֵשׁ לִי, בְּאַחַת מֵהֶן תִּתְחַתֵּן בִּי וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "בַּחֲדָא מִתְּרִין". כַּיּוֹצֵא בּוֹ (שמואל ב כד:יב): שָׁלֹשׁ אָנֹכִי נוֹטֶל עָלֶיךָ. אַחַת מִשָּׁלֹשׁ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ שָׁם: בְּחַר לְךָ אַחַת מֵהֶם:

פסוק כו
וְלֹא מָלְאוּ הַיָּמִים. לֹא הִמְתִּין עַד מִלֹּאת הַיָּמִים שֶׁקִּבֵּעַ לוֹ לְהָבִיא אֶת מֵאָה הָעֲרְלוֹת:

פסוק כז
וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּלֶךְ הוּא וַאֲנָשָׁיו וְגוֹ' וַיְמַלְאוּם. פרישנט"ר בלע"ז:

פסוק כט
לְרֹא. לִירְאָה:

פסוק ל
וַיֵּצְאוּ שָׂרֵי פְּלִשְׁתִּים. לָבֹא בִּגְדוּדִים לִשְׁלֹל שָׁלָל בְּיִשְׂרָאֵל:

פרק יט

פסוק ג
לְיַד אָבִי. סָמוּךְ לְאָבִי, איינשיי"ש בלע"ז:

פסוק יג
וַתִּקַּח מִיכַל. כְּדֵי שֶׁלֹּא יְבִינוּ שֶׁבָּרַח וְיִרְדְּפוּ אַחֲרָיו:
אֶת הַתְּרָפִים. עֲשׂוּיִים בִּדְמוּת גּוּף אָדָם:
כְּבִיר הָעִזִּים. עוֹר מְפֻשָּׁט שֶׁלֵּם כְּחֵמָת, פלוצי"ל בלע"ז:
שְׂמָה מְרַאֲשֹׁתָיו. לְפִי שֶׁאֵין לַתְּרָפִים שֵׂעָר, וְזֶה דּוֹמֶה לִשְׂעַר אָדָם:

פסוק יז
הוּא אָמַר אֵלַי וְגוֹ'. אַתָּה מְסַרְתַּנִי בְּיַד לִסְטִים אֶחָד, שָׁלַף חַרְבּוֹ עָלַי עַד שֶׁשִּׁלַּחְתִּיו:

פסוק יט
בְּנָיוֹת. (תרגום:) "בְּבֵית אוּלְפָנָא":

פסוק כ
לַהֲקַת. (תרגום:) "סִיעַת":

פסוק כד

וַיִּפְשַׁט גַּם הוּא בְּגָדָיו. בִּגְדֵי מַלְכוּת, לִלְבּוֹשׁ בִּגְדֵי הַתַּלְמִידִים:

וַיִּפֹּל עָרֹם. וּנְפַל בִּרְשָׁן, תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וּנְפַל עֲרַטִילַאי". וּבְשֵׁם רַבִּי מְנַחֵם שֶׁשָּׁמַע מִפִּי עֲרָבִי אֶחָד: 'בִּרְשָׁן' בִּלְשׁוֹן עֲרָבִי מְשֻׁגָּע:

פרק כ

פסוק ג

כְּפֶשַׁע. כִּפְסִיעָה אַחַת נִפְטַרְתִּי מִפָּנָיו, וְהִכָּה בַּחֲנִית בַּקִּיר, בְּאוֹתָהּ פְּסִיעָה נִצַּלְתִּי מִן הַמָּוֶת:

פסוק ה

הִנֵּה חֹדֶשׁ מָחָר. חִדּוּשׁ הַלְּבָנָה, וְכָל אוֹכְלֵי שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ אֵין נִמְנָע אִישׁ מִלָּבֹא בְּיוֹם טוֹב אֶל הַלֶּחֶם:

וְאָנֹכִי יָשֹׁב אֵשֵׁב עִם הַמֶּלֶךְ לֶאֱכֹל. לְשׁוֹן הֹוֶה הוּא, וְאָנֹכִי רָגִיל לֵישֵׁב עִם הַמֶּלֶךְ תָּמִיד לֶאֱכֹל סְמוּךְ לוֹ:

וְשִׁלַּחְתַּנִי. מֵעַתָּה, וְנִסְתַּרְתִּי עַד הָעֶרֶב שֶׁל יוֹם שְׁלִישִׁי, וְלֹא אֶהְיֶה עִם הָאוֹכְלִים, וְיִפָּקֵד מוֹשָׁבִי, וְיִתְמַהּ הַמֶּלֶךְ עָלַי, אוֹ מָחָר אוֹ לְמָחֳרָתוֹ:

פסוק ו

נִשְׁאֹל נִשְׁאַל. רְשׁוּת שָׁאַל מִמֶּנִּי:

זֶבַח הַיָּמִים. מִשְׁנָה לְשָׁנָה בַּזְּמַן הַזֶּה:

פסוק ז

אִם כֹּה יֹאמַר טוֹב. שֶׁלֹּא יֶחֱרֶה לוֹ:

שָׁלוֹם לְעַבְדֶּךָ. אֵין בְּלִבּוֹ לְהָרְגֵנִי:

וְאִם חָרֹה יֶחֱרֶה. זֶהוּ שֶׁאֵהֵא לוֹ מָצוּי לְהָרְגֵנִי:

כְּלָתָה הָרָעָה מֵעִמּוֹ. סוֹף דָּבָר מַחֲשָׁבָה רָעָה לוֹ עָלַי:

פסוק ח

וְעָשִׂיתָ חֶסֶד. לְשַׁלְּחֵנִי:

פסוק ט

חָלִילָה לָךְ. כְּזֹאת לְחָשְׁדַנִי שֶׁאֵדַע בּוֹ שֶׁכָּלְתָה מֵעִמּוֹ הָרָעָה וְלֹא אַגִּיד לָךְ:

פסוק י

מִי יַגִּיד לִי. בְּמָקוֹם שֶׁאֶסָּתֵר שָׁם:

פסוק יב

ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. לְשׁוֹן שְׁבוּעָה:

הַשִּׁלְשִׁית. בְּיָמֵי מָחָר, זֶהוּ יוֹם שְׁלִישִׁי כְּשָׁעָה שֶׁל עַכְשָׁו, כִּי מָחָר חֹדֶשׁ, וְשָׁמָּא לֹא יִתְמַהּ מָחָר אָבִי, אֲבָל יִתְמַהּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי:

פסוק יג

כֹּה יַעֲשֶׂה לִּי. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי אֶחְקֹר אֶת אָבִי וְאֶמְצָא שֶׁהוּא טוֹב אֵלֶיךָ, אִם לֹא אֶשְׁלַח עַל יְדֵי שְׁלִיחַ וְגָלִיתִי אָזְנְךָ, כִּי הַטּוֹבָה אֲנִי יָכוֹל לְגַלּוֹת, וְאִם יֵיטֵב אֶל אָבִי לְהָרַע לָךְ, אוֹתָהּ לֹא אֲגַלֶּה, פֵּן יִוָּדַע לְאָבִי מָקוֹם שֶׁאַתָּה שָׁם, וְגָלִיתִי אֲנִי בְּעַצְמִי אֶת אָזְנְךָ:

פסוק יד

וְלֹא אִם עוֹדֶנִּי חָי. לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה הוּא, כְּמוֹ (מלכים ב ה:יז): "וְלֹא יֻתַּן נָא לְעַבְדְּךָ". וְאֵינוֹ זֶז מִמַּשְׁמָעוֹ, וְלֹא תַּעֲשֶׂה לִי טוֹבָה בְּעוֹדֶנִּי חָי, שֶׁתַּעֲשֶׂה עִמִּי חֶסֶד ה' בְּטֶרֶם אָמוּת, וּמַהוּ הַחֶסֶד, שֶׁלֹּא תַכְרִית אֶת חַסְדְּךָ מֵעִם בֵּיתִי, בְּזֹאת תִּכְרֹת לִי בְּרִית בְּחַיָּי:

פסוק טו

וְלֹא בְּהַכְרִית ה'. וְגַם לֹא תְּסִיר חַסְדְּךָ מֵה', כִּי אַף בְּבֹא הַפֶּרְעָנוּת עַל בֵּית אָבִי, שֶׁיְּדַעְתִּי שֶׁיַּכְרִית הַמָּקוֹם אֶת אוֹיְבֶיךָ:

פסוק טז

וּבִקֵּשׁ ה'. אֶת הַבְּרִית הַזֹּאת:

מִיַּד אֹיְבֵי דָוִד. "כְּנָה הַכָּתוּב, וּפֵרוּשׁוֹ: בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעָוֹן מִיַּד דָּוִד, כְּשֶׁעָבַר עַל הַבְּרִית וְאָמַר לִמְפִיבֹשֶׁת (שמואל ב יט:ל): "אַתָּה וְצִיבָא תַּחְלְקוּ אֶת הַשָּׂדֶה", יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: רְחַבְעָם וְיָרָבְעָם יַחְלְקוּ אֶת הַמַּלְכוּת. וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וְאִתְפְּרַע לֵיהּ ה' מִיַּד שָׂנְאֵי דָוִד:

פסוק יח

מָחָר חֹדֶשׁ. וְדֶרֶךְ כָּל אוֹכְלֵי שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ לְבֹא בְּיוֹם מוֹעֵד אֶל הַשֻּׁלְחָן:

וְנִפְקַדְתָּ. אָבִי יִפְקְדְךָ וְיִשְׁאַל הֵיכָן אַתָּה. **כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ**. "שֶׁיִּהְיֶה מוֹשָׁבְךָ חָסֵר, שֶׁאַתָּה יוֹשֵׁב בּוֹ וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וְתִתְבְּעֵי אֲרֵי יְהֵי מְרוֹחַ בֵּית אִסְחָרוּתָךְ:

וְנִפְקַדְתָּ. לְשׁוֹן זְכָרוֹן:

כִּי יִפָּקֵד. לְשׁוֹן חִסָּרוֹן:

פסוק יט

וְשִׁלַּשְׁתָּ. שְׁלֹשֶׁת יָמִים, וְאָז תֵּרֵד מְאֹד, כְּלוֹמַר לְכְשֶׁתַּגִּיעַ הַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, תֵּרֵד בְּמָקוֹם סֵתֶר וְתִתְחַבֵּא הַרְבֵּה, כִּי אָז יְבַקְּשׁוּךָ, וּבָאתָ אֶל הַמָּקוֹם הַסֵּתֶר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה נִסְתָּר בּוֹ הַיּוֹם,

שֶׁהוּא יוֹם מַעֲשֶׂה מְלָאכָה וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "בְּיוֹמָא דְחוֹלָא", שֶׁאוֹתוֹ הַיּוֹם נִסְתָּר, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק כד): "וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה" מִיָּד, "וַיְהִי הַחֹדֶשׁ" מָחָר:

הָאֶבֶן הָאָזֶל. אֶבֶן שֶׁהָיְתָה אוֹת לְהוֹלְכֵי דְרָכִים:

הָאָזֶל. הוֹלְכֵי הַדֶּרֶךְ, וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "אֶבֶן אָתָא", אֶבֶן הָאוֹת:

פסוק כ

צִדָּה אוֹרֶה. לֹא מַפִּיק ה"א, וּפִתְרוֹן צִדָּה כְּמוֹ לְצַד, כָּל תֵּיבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ"ד בְּתְחִלָּתָהּ, הֵטִיל לָהּ ה"א בְּסוֹפָהּ, בְּצַד אוֹתָהּ אֶבֶן, אוֹרֶה חִצִּים לְמַטָּרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבִין הַנַּעַר, וְזֶה סִימָן יִהְיֶה לְךָ לְנַחֵשׁ אִם אָתָּה צָרִיךְ לִבְרֹחַ:

פסוק כא

וְהִנֵּה אֶשְׁלַח וְגוֹ'. וְדֶרֶךְ הַמְבַקֵּשׁ חֵץ הַיָּרוּי, הוֹלֵךְ עַד מָקוֹם שֶׁרוֹאֶה שֶׁהַחֵץ הוֹלֵךְ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן יָפֶה, פְּעָמִים שֶׁהוּא מְחַפְּשָׂהּ וְהַחֵץ לְהַלָּן מִמֶּנּוּ, וּפְעָמִים שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְהַלָּן מִן הַחֵץ וּמְחַפְּשָׂהּ, וְהַנּחוּשׁ הַזֶּה יִהְיֶה לְךָ:

אִם אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר וְגוֹ' קָחֶנּוּ וָבֹאָה. צֵא אַתָּה בְּעַצְמְךָ מִמָּקוֹם מַחֲבוֹאֶךָ, וְקָחֶנּוּ וּבֹא אֵלַי, כִּי אֵין לְךָ לִירָא, כִּי שָׁלוֹם לָךְ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ שֶׁתְּהֵא כָּאן וְלֹא תִירָא, וַאֲפִלּוּ שָׁמַעְתִּי מֵאַבָּא רָעָה:

פסוק כב

וְאִם כֹּה אוֹמַר וְגוֹ' לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְךָ לִבְרֹחַ וּלְהִמָּלֵט:

פסוק כג

וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ. בְּרִית שְׁכָרַתְנוּ יַחַד:

הִנֵּה ה' בֵּינִי וּבֵינֶךָ. עֵד עַל אוֹתוֹ דָּבָר:

פסוק כה

אֶל מוֹשַׁב הַקִּיר. בְּרֹאשׁ הַמִּטָּה אֵצֶל הַקִּיר:

וַיָּקָם יְהוֹנָתָן. עָמַד מִמְּקוֹמוֹ, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַבֵּן לְהְיוֹת מֵיסֵב אֵצֶל אָבִיו, שֶׁדַּרְכָּן הָיָה לֶאֱכֹל מְסֻבִּין עַל הַמִּטּוֹת, וְהָיָה דָּוִד מֵיסֵב בֵּין יְהוֹנָתָן וּבֵין שָׁאוּל, עַכְשָׁו שֶׁלֹּא בָא דָּוִד, לֹא הֵסֵב יְהוֹנָתָן, עַד שֶׁיָּשַׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל, וְאַחַר כָּךְ יָשַׁב יְהוֹנָתָן מִצַּד אַבְנֵר וְאִם תֹּאמַר לֹא יָשַׁב כְּלָל, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר (פסוק לד): וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעַל הַשֻּׁלְחָן, מִכְּלָל שֶׁיָּשַׁב:

פסוק כו

מִקְרֶה הוּא. קֶרִי רָאָה:

בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא. וְעַדַיִן לֹא טָבַל לְקֶרְיוֹ, שֶׁאִלּוּ טָבַל לְקֶרְיוֹ, אֵין צָרִיךְ הַעֲרֶב שֶׁמֶשׁ לְחֻלִּין:

כִּי לֹא טָהוֹר. זוֹ הִיא נְתִינַת טַעַם לַדָּבָר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ טָהוֹר, לְפִיכָךְ לֹא בָא, שֶׁלֹּא יְטַמֵּא אֶת הַסְּעוּדָה:

פסוק כז

מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ. מִמָּחֳרַת חִדּוּשׁ הַלְּבָנָה:

הַשֵּׁנִי. בְּיוֹם שֵׁנִי לַחֹדֶשׁ:

פסוק כט

וְהוּא צִוָּה לִי אָחִי. גְּדוֹל הַבַּיִת צִוָּה לִי שֶׁאֶהְיֶה שָׁם, וְהוּא אָחִי אֶלִיאָב:

אִמְּלָטָה. אשקמוצי"ד בלע"ז, אֵלֵךְ יוֹם אֶחָד וְאָבוֹא:

פסוק ל

נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת. לְשׁוֹן נָע, אִשָּׁה נָעָה וְנָדָה, יוֹצְאָנִית, כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר יַזָּעוָה' מִן יָזַע, כֵּן תֹּאמַר יַנָּעוָה' מִן יָנַע, וְהַתִּי"ו מִן הַדִּבּוּק, שֶׁהוּא דָבוּק לְמַרְדּוּת:

הַמַּרְדּוּת. שֶׁהִיא רְאוּיָה לְרִדּוּת וּלְיַסֵּר. דָּבָר אַחֵר: כְּשֶׁחָטְפוּ בְּנֵי בִנְיָמִן מִבְּנוֹת שִׁילֹה שֶׁיָּצְאוּ לָחוּל בַּכְּרָמִים, הָיָה שָׁאוּל בַּיִּשּׁוּב וְלֹא רָצָה לַחֲטֹף, עַד שֶׁבָּאתָה הִיא עַצְמָהּ וְהֵעִיזָה פָּנֶיהָ וְרָדְפָה אַחֲרָיו:

נַעֲוַת. עַל שֵׁם הַכְּרָמִים, וְהִיא גַּת, כְּמוֹ (עבודה זרה עד ב): נַעֲוָה אַרְתְּחוּ. "יְטוּפוּן נַעֲוֹוהִי בַּחֲמַר" (תרגום פרשת ויחי פסוק חכלילי עינים (בראשית מט:יב)), וְלֹא מִן הַשֵּׁם:

פסוק לד

נָעָצַב אֶל דָּוִד. בִּשְׁבִיל דָּוִד:

כִּי הִכְלִימוֹ אָבִיו. בִּשְׁבִיל דָּוִד:

פסוק לה

לְמוֹעֵד דָּוִד. לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר קָבַע לוֹ דָּוִד:

פסוק לו

לְהַעֲבִירוֹ. הַחֵצִי עָבַר אֶת הַנַּעַר:

פסוק מא

מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב. (תרגום:) "מִסְּטַר אֱבֶן אָתָא דְּלֶקֶבֶל דָּרוֹמָא":

עַד דָּוִד הִגְדִּיל. הִרְבָּה לְבָכוֹת:

פסוק מב

לֵךְ לְשָׁלוֹם. וְהַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ, ה' יִהְיֶה עֵד עָלֶיהָ עַד עוֹלָם:

פרק כא

פסוק ג
וְאֶת הַנְּעָרִים יוֹדַעְתִּי. לְשׁוֹן טֹרַח, הַנְּעָרִים אֲשֶׁר יָצְאוּ עִמִּי, הִטְרַחְתִּים לָרוּץ לְפָנַי אֶל מָקוֹם פְּלוֹנִי אַלְמוֹנִי:

יוֹדַעְתִּי. כְּמוֹ "וַיֵּדַע בָּהֶם אֶת אַנְשֵׁי סֻכּוֹת" (שופטים ח:טז):

פְּלֹנִי אַלְמֹנִי. 'אַלְמוֹן' מֵאַיִן שֵׁם, שְׁאֵינִי חָפֵץ לְהַזְכִּיר, כִּי דְּבַר סֵתֶר הוּא:

פְּלֹנִי. כְּמוֹ "כִּי יִפָּלֵא" (דברים יז:ח), יִתְכַּסֶּה:

פסוק ד
אוֹ הַנִּמְצָא. אִם אֵין חֲמִשָּׁה, תֵּן לִי מַה שֶּׁנִּמְצָא בְּיָדְךָ:

פסוק ה
אַךְ מֵאִשָּׁה. בְּקֹשִׁי אֲנִי מַאֲכִילָן לְזָרִים, אַךְ זֶה אִי אֶפְשָׁר שֶׁאַאֲכִילֶנּוּ לִטְמֵאִים:

פסוק ו
עֲצוּרָה לָנוּ. עֲצוּרָה מִמֶּנּוּ:

וַיִּהְיוּ כְלֵי הַנְּעָרִים קֹדֶשׁ. טְהוֹרִים:

וְהוּא דָּרֶךְ חֹל. וְהַלֶּחֶם מְשֻׁנְסְתַּלֵּק מֵעַל הַשֻּׁלְחָן וְהֻקְטִירוּ הַבְּזִיכִין, קָרוֹב הוּא לִהְיוֹת חֻלִּין, שֶׁיָּצָא מִידֵי מְעִילָה מִשֶּׁיִּהְיֶה לוֹ שְׁעַת הֶתֵּר לַכֹּהֲנִים:

וְאַף כִּי הַיּוֹם יְקֻדַּשׁ בַּכֶּלִי. וַאֲפִלּוּ אִם הַיּוֹם הָיְתָה תְּחִלַּת קִדֻּשָּׁתוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן, הָיִיתִי זָקוּק לִטְּלוֹ מִשָּׁם וּלְהַאֲכִילֵנוּ, שֶׁאָחֲזוּ בּוּלְמוּס וּמְסֻכָּן הוּא, כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּמָנָחוֹת:

פסוק ז
לְשׁוֹם לֶחֶם חֹם. אַחֵר, בְּיוֹם הִלָּקַח זֶה וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (יומא כא א): חֹם בְּיוֹם הִלָּקְחוֹ, גַּם בְּיוֹם סִלּוּקוֹ, חֹם כְּיוֹם סִדּוּרוֹ:

פסוק ח
נֶעְצָר לִפְנֵי ה'. עוֹצֵר עַצְמוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד, לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה:

אַבִּיר הָרֹעִים. אַב בֵּית דִּין:

פסוק ט
וְאֵין יֶשׁ פֹּה. וְאִם יֵשׁ פֹּה:

נָחוּץ. בִּבְהִילוּת:

פסוק י
לוּטָה. כְּרוּכָה, וְכֵן "וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ" (מלכים א יט:יג):

אַחֲרֵי הָאֵפוֹד. "אַחַר שֶׁשָּׁאֲלוּ בָּאוּרִים וְתֻמִּים, אָמַר לוֹ כֵּן וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "בָּתַר דְּשָׁאֵיל לֵיהּ בְּאֵפוֹדָא:

פסוק יב

הֲלֹא זֶה דָּוִד מֶלֶךְ הָאָרֶץ. אָמְרוּ לוֹ לְאָכִישׁ, תְּנַאי הָיָה בֵּינֵינוּ (שמואל א יז:ט): "אִם יוּכַל לְהִלָּחֵם אִתִּי וְהִכָּנִי וְהָיִינוּ לָכֶם לַעֲבָדִים", אֵין לְךָ אֶלָּא שֶׁתֵּרֵד מִכִּסְאֲךָ, וְיִהְיֶה מֶלֶךְ הָאָרֶץ הַזֹּאת:

פסוק יד

אֶת טַעְמוֹ. אֶת דְּבָרָיו:

וַיִּתְהֹלֵל. נִשְׁתַּטָּה:

וַיָּתָו. וַיִּכְתֹּב:

רִירוֹ. רוֹקוֹ, דָּבָר הַנּוֹטֵף קָרוּי רִיר, וְכֵן "בְּרִיר חַלָּמוּת" (איוב ו:ו); וְכֵן "רָר בְּשָׂרוֹ" (ויקרא טו:ג):

פסוק טז

הֲזֶה יָבֹא אֶל בֵּיתִי. לְשׁוֹן תְּמִיהָה, וּלְכָךְ נָקוּד חֲטַף פַּתָּח, וְרָפֵי:

פרק כב

פסוק ד

וַיֵּשֶׁבוּ עִמּוֹ כָּל יְמֵי הֱיוֹת דָּוִד בַּמְּצוּדָה. סָמוּךְ לְמוֹאָב, וּכְשֶׁיָּצָא דָּוִד מִשָּׁם לְיַעַר חָרֶת, הָרַג מֶלֶךְ מוֹאָב אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְאֶחָיו, חוּץ מֵאֶחָד שֶׁבָּהֶם שֶׁהֶחֱיָהוּ נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי, וְהוּא הַחֶסֶד שֶׁאָמַר דָּוִד (שמואל ב י:ב): "כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אָבִיו עִמָּדִי חֶסֶד", כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא:

פסוק ו

כִּי נוֹדַע דָּוִד. כִּי הִתְבּוֹנֵן לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ:

תַּחַת הָאֶשֶׁל בָּרָמָה. אַחַת שֶׁהָיְתָה בִּגְבוּל בִּנְיָמִן וְרִבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (תענית ה ב): הִיא הָיְתָה רָמָה שֶׁל שְׁמוּאֵל, וּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת הֵן, וְכֵן מִדְרָשׁוֹ: וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב בַּגִּבְעָה, בִּזְכוּת הָאֶשֶׁל הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בָּרָמָה, שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל עָלָיו:

פסוק יג

וְשָׁאוּל לוֹ בֵּאלֹהִים. עֲשִׂיתוֹ מֶלֶךְ, שֶׁאֵין נִשְׁאָלִין בָּאוּרִים וְתֻמִּים לְהֶדְיוֹט:

פסוק יד

וְסָר אֶל מִשְׁמַעְתֶּךָ. כְּמוֹ "וַיָּסָרוּ אֵלָיו" (בראשית יט:ג), וְקָרֵב לְשִׁמּוּשְׁךָ וְאֶל שְׁמַע דְּבָרֶיךָ, וְכִי הָיָה לִי לְהָבִין שֶׁאֵינוֹ הוֹלֵךְ בִּשְׁלִיחוּתְךָ:

פסוק טו

הַיּוֹם הַחִלּוֹתִי לִשְׁאָל לוֹ. בְּתָמִיהָ, זֶה יָמִים רַבִּים שֶׁצָּרָךְ הַצִּבּוּר בּוֹ, שֶׁמְּנָנָהוּ מוֹצִיא וּמֵבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל, וּמֵאָז אֲנִי שׁוֹאֵל לוֹ בֵּאלֹהִים:

חָלִילָה לִּי. מֵעֲשׂוֹת דָּבָר זֶה לְמָרֹד וּמַעַל:

פסוק יז

לָרָצִים הַנִּצָּבִים עָלָיו. אַבְנֵר וַעֲמָשָׂא הָיוּ:

וְלֹא אָבוּ. דָּרְשׁוּ אַכִּין וְרַקִּין (יהושע א:יח): כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ וְגוֹ', יָכוֹל אֲפִלּוּ לְדָבָר עֲבֵרָה תַּלְמוּד לוֹמַר יַרְ':

פסוק יח

לְדוֹאֵג. נִשְׁתַּנָּה שְׁמוֹ, אָמַר לוֹ נִתְפַּסְתָּ כְּדָג, אַתָּה הִלְשַׁנְתָּ עָלֵיהֶם, אַתָּה הֲרַגְתָּ אוֹתָם:

פסוק כב

אָנֹכִי סַבּוֹתִי. סִבַּבְתִּי הַדָּבָר עַד שֶׁבָּא לְיָדֶיךָ:

פסוק כג

כִּי אֲשֶׁר יְבַקֵּשׁ אֶת נַפְשִׁי. אָדָם אֶחָד רוֹדֵף שְׁנֵינוּ, בְּמָקוֹם שֶׁאֶמָּלֵט שָׁם אֲנִי, תִּמָּלֵט אַתָּה, כִּי בְּמִשְׁמַרְתִּי תִּהְיֶה תָּמִיד, כָּךְ תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "אֲרֵי מַאן דְּבָעֵי לְמִקְטְלִי בָּעֵי לְמִקְטְלָךְ". וְיֵשׁ עוֹד לְפָרֵשׁ; כִּי אֲשֶׁר יְאַהֲבֵנִי יְאַהֲבֶךָ, וַאֲשֶׁר יִשְׁמֹר אֶת נַפְשִׁי יִשְׁמֹר אֶת נַפְשֶׁךָ, וְיֵשׁ דִּגְמָא בַּמִּקְרָא "אַנְשֵׁי דָמִים יִשְׂנְאוּ תָם וְיִשָּׁרִים יְבַקְּשׁוּ נַפְשׁוֹ" (משלי כט:י), הֲרֵי כָּאן בַּקָּשַׁת נֶפֶשׁ לְטוֹבָה:

פרק כג

פסוק ז

נִכַּר אֹתוֹ אֱלֹהִים בְּיָדִי. הִסְגִּיר, וְכֵן (עובדיה א:יב): "אַל תֵּרֶא בְיוֹם אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ". וּמִמִּשְׁקָל הַחָזָקִים הוּא, כְּמוֹ "אִבַּד וְשִׁבַּר בְּרִיחֶיהָ" (איכה ב:ט). וְאִם בִּקֵּשׁ לְדַבֵּר בְּמִשְׁקָלֶת הָרָפִים, הָיָה נָקוּד נָכַר:

נִסְגַּר לָבֹא בְּעִיר דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ. וְיִבְטַח בְּכָךְ, וְלֹא יָחוּשׁ לִבְרֹחַ מִמֶּנּוּ:

פסוק ט

מַחֲרִישׁ הָרָעָה. (תרגום:) "כְּמִין יָת בִּישְׁתָּא":

פסוק יא
הֲיַסְגִּרֻנִי בַעֲלֵי קְעִילָה וְגוֹ'. לְמַדְנוּ מִכָּאן, שֶׁהַשּׁוֹאֵל שְׁנֵי דְבָרִים, אֵין מְשִׁיבִין לוֹ אֶלָּא אֶחָד, וְאֵין מְשִׁיבִין לוֹ אֶלָּא רִאשׁוֹן, וְכָאן דָּוִד שָׁאַל שֶׁלֹּא כַּסֵּדֶר, שֶׁהָיָה לוֹ לִשְׁאוֹל תְּחִלָּה הֲיֵרֵד שָׁאוּל, הֲיַסְגִּירֻנִי בְיָדוֹ, וְהֵשִׁיבוּהוּ כַּסֵּדֶר:

פסוק יג
בַּאֲשֶׁר יִתְהַלָּכוּ. (תרגום:) בַּאֲתַר דְּכָשַׁר לְהַלְכָא", בִּמְקוֹם הַצָּלָתָם":

פסוק טז
וַיְחַזֵּק אֶת יָדוֹ. חִדֵּשׁ בְּרִית שֶׁבֵּינֵיהֶם:

פסוק כ
וְלָנוּ הַסְגִּירוֹ. וְעָלֵינוּ לְהַסְגִּירוֹ:

פסוק כב
כִּי אָמַר אֵלַי. מִי שֶׁאָמַר:

עָרוֹם יַעְרִם הוּא. מִתְנַהֵג הוּא בְּעַרְמָה, הַיּוֹם כָּאן, וּלְמָחָר בְּמָקוֹם אַחֵר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִוָּדַע מְקוֹמוֹ:

פסוק כג
אֶל נָכוֹן. עַל דָּבָר מְכֻוָּן וֶאֱמֶת:

פסוק כד
לִפְנֵי שָׁאוּל. שֶׁהָיָה שָׁאוּל עָתִיד לֵילֵךְ אַחֲרֵיהֶם, וְהֵם הָלְכוּ לְפָנָיו לְחַפֵּשׂ אֶל נָכוֹן:

פסוק כו
עִטְרִים. מַקִּיפִים וְסוֹבְבִים מִצַּד אֶל צַד, כַּעֲטָרָה הַמַּקֶּפֶת אֶת הָרֹאשׁ:

פסוק כז
וּמַלְאָךְ בָּא אֶל שָׁאוּל. מַלְאָךְ מַמָּשׁ, כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת דָּוִד:

פסוק כח
סֶלַע הַמַּחְלְקוֹת. שֶׁהָיָה לִבּוֹ שֶׁל שָׁאוּל חָלוּק לִשְׁתֵּי דֵעוֹת, אִם לָשׁוּב לְהַצִּיל אֶת אַרְצוֹ מִיַּד פְּלִשְׁתִּים, אוֹ לִרְדֹּף וְלִתְפֹּשׂ אֶת דָּוִד, כֵּן תִּרְגְּמוֹ יוֹנָתָן:

פרק כד

פסוק ג
צוּרֵי הַיְעֵלִים. סַלְעֵי הַיְעֵלִים:

פסוק ד
לְהָסֵךְ אֶת רַגְלָיו. לְהִפָּנוֹת לִנְקָבִים גְּדוֹלִים:

פסוק ו
וַיְהִי אַחֲרֵי כֵן וְגוֹ'.

פסוק ז
וַיֹּאמֶר לַאֲנָשָׁיו חָלִילָה. "שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ כְּתוּבִין שֶׁלֹּא כְּסִדְרָן, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל לְדַבֵּר בִּכְרִיתַת הַמְּעִיל, כִּלָּה כָּל דְּבָרָיו, וְאָמַר שֶׁאַף בִּכְרִיתַת הַמְּעִיל נִתְחָרֵט, וְאַחַר כָּךְ חוֹזֵר לְדַבְּרוֹ הָרִאשׁוֹן, וְאוֹמֵר; עַל שֶׁאָמְרוּ לוֹ אֲנָשָׁיו "הִנֵּה הַיּוֹם וְגוֹ'", הֵשִׁיב לָהֶם, "חָלִילָה לִי וְגוֹ':

פסוק ח
וַיְשַׁסַּע. הִבְדִּיל וְדָחָה אוֹתָם בִּדְבָרִים:

פסוק י
לָמָּה תִשְׁמַע. לָמָּה תְּקַבֵּל עָלַי לְשׁוֹן הָרַע שֶׁל דּוֹאֵג:

פסוק יא
וְאָמַר לַהֲרָגְךָ וַתָּחָס עָלֶיךָ. הֲרֵי כָּאן חֲסֵרִים שְׁתֵּי תֵבוֹת, וְאָמַר הָאוֹמֵר שֶׁאֲהָרָגְךָ, וַתָּחָס נַפְשִׁי עָלֶיךָ, כְּמוֹ (שמואל ב יג:לט): "וַתְּכַל דָּוִד לָצֵאת אֶל אַבְשָׁלוֹם", וַתְּכַל נֶפֶשׁ דָּוִד:

פסוק יב
וְאַבִּי רְאֵה. כְּלוֹמַר תֵּן לִבְּךָ עַל הַדָּבָר, וְגַם רְאֵה הָעֵדוּת, אֲשֶׁר כְּנַף מְעִילְךָ בְּיָדִי, וְהָיִיתִי יָכוֹל לְהָרְגְךָ:

פסוק יד
כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מְשַׁל הַקַּדְמֹנִי. מְשַׁל קַדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא מְשָׁלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַמֵּן לָרָשָׁע, שֶׁנּוֹפֵל בְּיַד רָשָׁע כְּיוֹצֵא בּוֹ, וְהֵיכָן אָמְרָה תוֹרָה (שמות כא:יג): "וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ" כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת:

פסוק כא
יָדַעְתִּי כִּי מָלֹךְ תִּמְלֹךְ. שֶׁרוֹאֶה אֲנִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילְךָ מִיָּדִי. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה(ילקוט שמעוני רמז קלד): סִימָן זֶה מָסַר לוֹ שְׁמוּאֵל, שֶׁהַקּוֹרֵעַ מְעִילוֹ, יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו:

פרק כה

פסוק ב

וְאִישׁ בְּמָעוֹן. שֵׁם הָעִיר:

וּמַעֲשֵׂהוּ. מִקְנֵהוּ וְקִנְיָנוֹ:

גָּדוֹל. עָשִׁיר:

וַיְהִי בִּגְזֹז אֶת צֹאנוֹ בַּכַּרְמֶל. וַיְהִי יוֹם אֶחָד בְּהַגִּיעַ עֵת גְּזוֹז צֹאנוֹ בַּכַּרְמֶל, וְדַרְכּוֹ הָיְה לַעֲשׂוֹת מִשְׁתֶּה וְיוֹם טוֹב לְגוֹזְזֵי הַצֹּאן:

פסוק ג

וְהוּא כָלְבִּי. מִבֵּית כָּלֵב:

פסוק ו

כֹּה לָחָי. כֹּה יִהְיֶה לְשָׁנָה הַבָּאָה, גּוֹזֵז (כֹּה לֶחָי. כֹּה יִהְיֶה לְשָׁנָה הַבָּאָה, מַזָּל חַי וְקַיָּם. (לְשׁוֹן אַחֵר כֹּה לָחָי. אָמְרוּ עַל טִבְחוֹ וְנִסְכּוֹ שֶׁתִּרְאוּ, כֵּן רָאוּי לְאִישׁ חַי, לְאִישׁ זָרִיז וְחָשׁוּב, כְּמוֹ (שְׁמוּאֵל ב כג:כ): "בֶּן אִישׁ חַי רַב פְּעָלִים", חַי וּמְזֹרָז, בַּעַל מַעֲשִׂים, עַד כָּאן):

לָחָי. טוֹב וְקַיָּם:

וְאַתָּה שָׁלוֹם וְגוֹ'. כֵּן תִּהְיֶה לְאֹרֶךְ יָמִים:

פסוק ז

לֹא הִכְלַמְנוּם. אִם נִצְרְכוּ לָנוּ לְשׁוּם דָּבָר, לֹא הֶשְׁיִבוֹנוּם רֵיקָם:

וְלֹא נִפְקַד לָהֶם. מְצָאנוּם כִּי שׁוֹמְרִים הָיִינוּ לָהֶם:

פסוק ח

וְיִמְצְאוּ הַנְּעָרִים. שֶׁלִּי, חֵן בְּעֵינֶיךָ, בַּטּוֹבָה שֶׁגָּמַלְתִּי לְךָ עֲבָדֶיךָ מֵהֶם עֲלֵיהֶם:

כִּי עַל יוֹם טוֹב בָּאנוּ. עַל סְמַךְ מִשְׁתֶּה וְיוֹם טוֹב שֶׁיֵּשׁ לְךָ, בָּאנוּ עַתָּה לִשְׁאוֹל. דָּבָר אַחֵר: עֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה הָיָה, וּצְרִיכִין אָנוּ לִסְעוּדַת יוֹם טוֹב:

פסוק ט

וַיְדַבְּרוּ אֶל נָבָל כְּכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּשֵׁם דָּוִד וַיָּנוּחוּ. יְגֵעִים הָיוּ מִטֹּרַח הַדֶּרֶךְ, וְנִזְדָּרְזוּ לְמִצְוַת דָּוִד, וְלֹא נָחוּ עַד שֶׁדִּבְּרוּ אֵלָיו, וְאַחַר כָּךְ וַיָּנוּחוּ. וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "וּפְסָקוּ", כְּלוֹמַר פָּסְקוּ מִלְּדַבֵּר עוֹד, עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ תְּשׁוּבָתוֹ:

פסוק י

מִי דָוִד. מַה הוּא חָשׁוּב שֶׁאֲתֵן לוֹ אֶת שֶׁלִּי, הֲלֹא מֵרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה בָּא:

פסוק יג

וַיַּחְגֹּר גַּם דָּוִד אֶת חַרְבּוֹ. מִכָּאן שֶׁמַּתְחִילִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִן הַקְּטַנִּים בְּדִין תְּחִלָּה (סנהדרין לו א):

עַל הַכֵּלִים. לִשְׁמוֹר אָהֳלֵיהֶם וּכְלֵיהֶם:

פסוק יד

אֶחָד מֵהַנְּעָרִים. שֶׁלָּהּ:

וַיָּעַט בָּהֶם. (תרגום:) "אַפְרְחִינוּן בְּמִלִּין" (ילקוט שמעוני רמז קלד, וּפֵירוּשׁוֹ הִכְרִיחָם בִּדְבָרָיו הָרָעִים), לְשׁוֹן עַיִט (בראשית טו:יא):

פסוק טו

וְלֹא הָכְלַמְנוּ. לֹא נִכְלַמְנוּ:

פסוק יז

כִּי כָלְתָה הָרָעָה. מֵאֵת דָּוִד אֲלֵיו:

וְהוּא בֶּן בְּלִיַּעַל מִדַּבֵּר אֵלָיו. וַאֲדוֹנֵינוּ בֶּן בְּלִיַּעַל, מֵהֱיוֹת דּוֹבֵר אֵלָיו מַה שֶּׁאֲנִי אוֹמֵר אֵלֶיךָ, כִּי יִקְצֹף עָלֵינוּ:

פסוק יח

עֲשׂוּיוֹת. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "תַּכְבְּרָא", מְמֻלָּאוֹת בָּשָׂר דַּק וּבֵיצִים, פשטי"ץ בלע"ז כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּפִסְחִים (עד א): וְנוֹתֵן אֶת הַכְּרָעַיִם וּבְנֵי מֵעָיו לְתוֹכוֹ, רַבִּי טַרְפוֹן קוֹרֵהוּ תַּכְבְּרָא, מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ לְבָרוֹ, כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר תּוֹלִין חוּצָה לוֹ, כָּךְ הִיא שְׁנוּיָה בַּתּוֹסֶפְתָּא, רַבִּי קָלוֹנִימוֹס זצ"ל מִן רוֹמִי פֵּרְשָׁהּ לָנוּ כֵּן:

צִמּוּקִים. עֲנָבִים יְבֵשִׁים:

דְּבֵלִים. עִגּוּלֵי דְּבֵלָה, תְּאֵנִים דְּרוּסוֹת וּכְבוּשׁוֹת בִּכְלִי:

פסוק כ

יוֹרְדִים לְקִרָאתָהּ. גַּיְא הָיָה בֵּין שְׁנֵי הֶהָרִים, הִיא יוֹרֶדֶת מֵהַר זֶה, וְהֵם יוֹרְדִים מֵהַר זֶה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ:

פסוק כא

וְדָוִד אָמַר. בְּלִבּוֹ כְּשֶׁאָמְרוּ לוֹ נְעָרָיו גְּדוּפֵי נָבָל, **אַךְ לַשָּׁקֶר שָׁמַרְתִּי וגו'**:

פסוק כב

מַשְׁתִּין. יוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "יָדַע מַדַּע", מִשִּׁית קִירוֹת לִבּוֹ. דָּבָר אַחֵר, אָפִילוּ כֶּלֶב, שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַשְׁתִּין בַּקִּיר:

פסוק כד

בִּי אֲנִי אֲדֹנִי הָעָוֹן. מִתְּחִלָּה אָמְרָה כְּךָ, כְּדֵי שֶׁיִּטֶּה אֹזֶן לִדְבָרֶיהָ, וּלְסוֹף אָמְרָה לוֹ הָאֱמֶת, אֲנִי אֲמָתְךָ לֹא רָאִיתִי אֶת נַעֲרֵי אֲדֹנִי:

פסוק כו

אֲשֶׁר מְנָעֲךָ. שֶׁשְּׁלָחַנִי לִקְרָאתְךָ לְמָנְעֲךָ מִשְּׁפִיכוּת דָּמִים:
וְהוֹשֵׁעַ יָדְךָ לָךְ. מִלְּנָקוֹם אַתָּה בְּעַצְמְךָ אֶת נִקְמָתְךָ וְתֵעָנֵשׁ:
יִהְיוּ כְנָבָל אֹיְבֶיךָ. נִתְנַבֵּאת בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁלֹּא יַאֲרִיךְ יָמִים:

פסוק כז

וְנִתְּנָה לַנְּעָרִים. וְתִנָּתֵן לַנְּעָרִים **הַמִּתְהַלְּכִים וְגוֹ'**, 'נִתְּנָה' לְשׁוֹן עָבַר, וְ'נִתְּנָה' לְשׁוֹן לְהַבָּא:

פסוק כח

כִּי עָשֹׂה יַעֲשֶׂה ה' לַאדֹנִי בַּיִת נֶאֱמָן. לְהְיוֹת מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ, **וְרָעָה לֹא תִמָּצֵא בְךָ**, לְכָךְ לֹא נָאֶה לְךָ לַעֲשׂוֹת שֶׁלֹּא כַּדִּין, לְהוֹצִיא לַעַז עַל מַלְכוּתְךָ:

פסוק כט

כַּף הַקָּלַע. חֲתִיכַת עוֹר רְחָבָה עֲשׂוּיָה כְּמִין כַּף בְּאֶמְצַע הַקֶּלַע, שֶׁנּוֹתֵן בָּהּ הָאֶבֶן:

פסוק ל

וְהָיָה כִּי יַעֲשֶׂה ה' וְגוֹ'. וְתִמְלוֹךְ:

פסוק לא

וְלֹא תִהְיֶה וְגוֹ' לְפוּקָה. לְכִשָּׁלוֹן, כְּמוֹ (נחום ב:יא): "לְפִיק בִּרְכַּיִם", שֶׁאִם הָיִיתָ עוֹשֶׂה זֹאת, לֹא יִהְיֶה לְךָ פִּתְחוֹן פֶּה לִרְדּוֹת אָדָם לְדוֹרוֹת הַבָּאִים עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים:
וּלְהוֹשִׁיעַ אֲדֹנִי לוֹ. שֶׁתִּנְקוֹם אַתָּה אֶת נִקְמָתְךָ:

פסוק לג

כְּלִיתְנִי. מְנַעְתָּ אוֹתִי, כְּמוֹ (תהלים מ:יב): "לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ"; "לֹא יִכְלֶה מִמְּךָ" (בראשית כג:ו):
וְהוֹשֵׁעַ יָדִי לִי. מוּסָב עַל **מִבּוֹא בָדָמִים**, מ"ם שֶׁל מִבּוֹא מְחוּבֶּרֶת עַל וְהוֹשֵׁעַ, כְּמוֹ מִבּוֹא בָדָמִים וּמֵהוֹשֵׁעַ יָדִי לִי:

פסוק לז

בְּצֵאת הַיַּיִן מִנָּבָל. (תרגום:) "כַּד פַּג חַמְרָא מִנָּבָל":
וַיָּמָת לִבּוֹ. שֶׁנִּצְטַעֵר עַל הַמִּנְחָה שֶׁהוּבְאַת לְדָוִד:

פסוק לח
כַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים. שִׁבְעַת יְמֵי אֵבְלוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל תְּלָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא יִתְעָרֵב אֵבֶל רָשָׁע בְּאֵבְלוֹ, וְאַחַר כָּךְ חָלָה שְׁלֹשָׁה יָמִים וָמֵת, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּגֹּף ה' אֶת נָבָל", וְאָמַר מַר (שמחות ג ט): חָלָה שְׁלֹשָׁה יָמִים וָמֵת, זוֹ הִיא מִיתַת מַגֵּפָה. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (ראש השנה יח א): אֵלּוּ עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְשׁוּבָה, שֶׁהַמְתִּין לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיַּחֲזוֹר בִּתְשׁוּבָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: כְּנֶגֶד עֶשֶׂר לְגִימוֹת שֶׁנָּתַן נָבָל לְעַבְדֵי דָוִד, שֶׁשָּׁלַח לוֹ דָּוִד עֲשָׂרָה נְעָרִים וְהֵאֵכִילָן:

פסוק לט
אֶת רִיב חֶרְפָּתִי. גִּדּוּפֵי שֶׁחֵרְפַנִי (שמואל א פסוק י): הַיּוֹם רַבּוּ עֲבָדִים הַמִּתְפָּרְצִים:
וְאֶת עַבְדּוֹ חָשַׂךְ מֵרָעָה. שֶׁלֹּא הִרְגִּתְתִּיו:

פרק כו

פסוק ז
מְעוּכָה. נְעוּצָה:

פסוק י
חַי ה'. יֵשׁ אוֹמְרִים, לְיִצְרוֹ נִשְׁבַּע, וְיֵשׁ אוֹמְרִים, לַאֲבִישַׁי נִשְׁבַּע, אִם תַּהֲרֹג אֶת הַצַּדִּיק, אֲנִי אֶעֱרֹב דָּמְךָ בְּדָמוֹ:
כִּי אִם ה' יִגָּפֶנּוּ. יְקָרֵב מִיתָתוֹ:
אוֹ יוֹמוֹ יָבֹא. יוֹם שֶׁזְּמַן מִיתָתוֹ בּוֹ:

פסוק יא
צַפַּחַת. צְלוֹחִית:

פסוק יט
הֶסִיתְךָ בִי. לִשְׁנָאתִי, כָּל הֶסָּתָה לְשׁוֹן שׁוּמָה, אמיטמנ"ט בלע"ז:
יָרַח מִנְחָה. יְקַבֵּל בְּרַחֲמִים תְּפִלָּתִי, לְהָשִׁיב חֲמָתְךָ מִמֶּנִּי:
כִּי גֵרְשׁוּנִי. מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:
לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים. הַיּוֹצֵא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּץ לָאָרֶץ בִּזְמַן הַבַּיִת, כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "אִיזִיל דָּוִד בֵּינֵי עַמְמַיָּא פָּלְחֵי טָעוּתָא":

פסוק כ
הַקֹּרֵא. עוֹף שֶׁשְּׁמוֹ קוֹרֵא, ובלע"ז פרדי"ץ, וְכֵן (ירמיהו יז:יא): "קֹרֵא דָגַר וְלֹא יָלָד", וּמְרַדֵּף אַחַר קְנֵי שְׁאָר עוֹפוֹת, וְיוֹשֵׁב עַל בֵּיצֵיהֶם:

פסוק כג
יָשֵׁב לָאִישׁ. לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק:

פרק כז

פסוק א
עַתָּה אֶסָּפֶה יוֹם אֶחָד. שֶׁמָּא יֶאֱרֹב וְיָבֹא עָלַי פִּתְאוֹם:

פסוק ה
וְלָמָּה יֵשֵׁב עַבְדְּךָ וגו'. וְאֶהְיֶה לְךָ לְמַשְׂא:

פסוק ז
יָמִים וְאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים. מִעוּט יָמִים שְׁנַיִם, וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ יָמִים זֶה שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי לֹא הָלַךְ דָּוִד אֵצֶל אָכִישׁ עַד שֶׁמֵּת שְׁמוּאֵל, וְשָׁאוּל לֹא מָלַךְ אַחַר מִיתַת שְׁמוּאֵל אֶלָּא אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּסֵדֶר עוֹלָם וְגַם מִמְּנִין שְׁנוֹתָיו שֶׁל עֵלִי, וְעֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁהָיָה הָאָרוֹן בְּקִרְיַת יְעָרִים, הֲרֵי שִׁשִּׁים שָׁנָה, צֵא מֵהֶם חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שֶׁל שְׁמוּאֵל, וְשָׁנָה אַחַת לְעִבּוּרוֹ עִם אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים הַלָּלוּ, וְשֶׁבַע שָׁנִים שֶׁמָּלַךְ דָּוִד בְּחֶבְרוֹן קֹדֶם שֶׁהֵבִיא אֶת הָאָרוֹן מִקִּרְיַת יְעָרִים, נִמְצָא שֶׁלֹּא מָלַךְ שָׁאוּל אַחַר מִיתַת שְׁמוּאֵל, יוֹתֵר מֵאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים:

פסוק ח
וַיַּעַל דָּוִד. לְשׁוֹן הוֹוֶה, הוּא תָּמִיד הָיָה רָגִיל בְּכָךְ:
בּוֹאֲךָ שׁוּרָה. (תרגום:) "מִן מַעֲלָנָא דְּחַגְרָא":

פסוק י
אֶל פְּשַׁטְתֶּם. לְמֶ"ד מִתְחַלֶּפֶת בְּנוּ"ן, כְּמוֹ "וַיַּעַשׂ לוֹ נִשְׁכָּה" בְּסֵפֶר עֶזְרָא (נחמיה יג:ז), כְּמוֹ לִשְׁכָּה:

פרק כח

פסוק ג
וּשְׁמוּאֵל מֵת. הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר "וַיָּמָת שְׁמוּאֵל", אֶלָּא לְפִי שֶׁבָּא לְדַבֵּר בְּשָׁאוּל שֶׁהוּצְרַךְ לִדְרֹשׁ בְּבַעֲלַת אוֹב, פָּתַח וְאָמַר "וּשְׁמוּאֵל מֵת", שֶׁאִלּוּ הָיָה קַיָּם, מִמֶּנּוּ הָיָה שָׁאוּל דּוֹרֵשׁ, וְשָׁאוּל הֵסִיר הָאוֹבוֹת, וְהֻצְרַךְ לְבַקֵּשׁ אִשָּׁה בַּעֲלַת אוֹב:
וַיִּסְפְּדוּ לוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבְּרֵהוּ בָרָמָה וּבְעִירוֹ. (תרגום:) וּסְפָדוּ עֲלוֹהִי כָּל יִשְׂרָאֵל וּקְבָרוּהִי בְּרָמְתָא וּסְפָדוּ עֲלוֹהִי אֲנָשׁ בְּקַרְתֵּיהּ"; 'וּבְעִירוֹ' מוּסָב עַל 'וַיִּסְפְּדוּ לוֹ', סְפָדוּהוּ בָרָמָה כְּשֶׁקְּבָרוּהוּ, וּסְפָדוּהוּ אִישׁ בְּעִירוֹ":

פסוק ו
גַּם בָּאוּרִים. לְפִי שֶׁהָרַג נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, לֹא נַעֲנָה:

פסוק ח
וַיִּתְחַפֵּשׂ שָׁאוּל. "שִׁנָּה בְּגָדָיו, וְכֵן "הִתְחַפֵּשׂ וָבֹא בַּמִּלְחָמָה" (מלכים א כב:ל); וְכֵן "בָּרֵב כֹּחַ יִתְחַפֵּשׂ לְבוּשִׁי" (איוב ל:יח), וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וְאִשְׁתַּנִּי שָׁאוּל:
וַיָּבֹאוּ אֶל הָאִשָּׁה לָיְלָה. יוֹם הָיָה, אֶלָּא מִתּוֹךְ צָרָתָם הָיָה דּוֹמֶה לָהֶם לַיְלָה, כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא (פרשת אמור ב):

פסוק ט
מִתְנַקֵּשׁ. מְבַקֵּשׁ תַּקָּלָה:

פסוק יב
וַתִּזְעַק בְּקוֹל גָּדוֹל. שֶׁרָאֲתָהוּ עוֹלֶה שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָעוֹלִים, שֶׁהַמַּעֲלֶה בִּזְכוּרוֹ, עוֹלִים רַגְלֵיהֶם לְמַעְלָה, וְזֶה עוֹלֶה רֹאשׁוֹ לְמַעְלָה, בִּשְׁבִיל כְּבוֹדוֹ שֶׁל שָׁאוּל (תנחומא שם):

פסוק יג
אֱלֹהִים רָאִיתִי עֹלִים מִן הָאָרֶץ. מַלְאָכִים שְׁנַיִם, מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל, שֶׁנִּתְיָרֵא שְׁמוּאֵל שֶׁמָּא אֲנִי מִתְבַּקֵּשׁ בַּדִּין, וְהֶעֱלָה מֹשֶׁה עִמּוֹ (כדאיתא בחגיגה ד ב):

פסוק יד
מַה תָּאֳרוֹ. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בָּאוֹב: הַמַּעֲלֶה אוֹתוֹ, רוֹאֵהוּ וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ קוֹלוֹ, וְהַנִּשְׁאָל לוֹ, שׁוֹמְעוֹ וְאֵינוֹ רוֹאֵהוּ, וּלְפִיכָךְ שָׁאַל מַה תָּאֳרוֹ, וְאַחֵר, לֹא רוֹאֵהוּ וְלֹא שׁוֹמְעוֹ (תנחומא שם):
וְהוּא עֹטֶה מְעִיל. שֶׁהָיָה רָגִיל לִלְבֹּשׁ מְעִיל, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמְעִיל קָטֹן תַּעֲשֶׂה לּוֹ אִמּוֹ" (שמואל א ב:יט), וּבְמְעִילוֹ נִקְבַּר, וְכֵן עָלָה, וְכֵן לֶעָתִיד לָבֹא יַעֲמְדוּ בִּלְבוּשֵׁיהֶם (תנחומא שם):

פסוק טו
הִרְגַּזְתַּנִי. הֶחֱרַדְתָּנִי:
גַּם בְּיַד הַנְּבִיאִים גַּם בַּחֲלֹמוֹת. אֲבָל בָּאוּרִים וְתֻמִּים לֹא אָמַר לוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁאַל בָּהֶם כְּמוֹ שֶׁאָמוּר לְמַעְלָה, שֶׁהָיָה בּוֹשׁ מִמֶּנּוּ עַל שֶׁהָרַג נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים:
וָאֶקְרָאֶה לְךָ. לְשׁוֹן וָאֶזְעַק אַחֲרֶיךָ, כְּמוֹ "נִקְרֹא נִקְרֵיתִי בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ" (שמואל ב א:ו); וּכְמוֹ "וְשָׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיַּעַל" (שמואל ב כ:א), הֻצְרַכְתִּי לִהְיוֹת נִקְרָא אֵלֶיךָ, שֶׁתּוֹדִיעֵנִי מָה אֶעֱשֶׂה:

פסוק טז
וְלָמָּה תִּשְׁאָלֵנִי. הֲרֵי שָׁאַלְתָּ מִן הַנְּבִיאִים הַחַיִּים:

וַיְהִי עָרְךָ. (תרגום:) "וַהֲוָה בְּסַעֲדֵיהּ דְּגַבְרָא דְּאַתְּ בָּעֵיל דִּבְבֵיהּ":
עָרְךָ. לְשׁוֹן שׁוֹנֵא וְכָמָה יֵשׁ בַּמִּקְרָא, "וּמָלְאוּ פְנֵי תֵבֵל עָרִים" (ישעיהו יד:כא); "וְהִשְׂמַדְתִּי עָרֵיךְ" (מיכה ה:יג); "חֶלְמָא לְשָׂנְאָךְ וּפִשְׁרֵהּ לְעָרָךְ" (דניאל ד:טז):

פסוק יז

לְרֵעֲךָ לְדָוִד. וּבְחַיָּיו לֹא הִזְכִּיר לוֹ שְׁמוֹ, אֶלָּא "וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ" (שמואל א טו:כח), לְפִי שֶׁהָיָה יָרֵא מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא יַהַרְגֵנּוּ, לְפִי שֶׁמְּשָׁחוֹ לַמַּלְכוּת (תנחומא שם):

פסוק יט

אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי. בְּמַחְצָתִי:

פסוק כד

עֶגֶל מַרְבֵּק. (תרגום:) "עֻגֵּל פָּטִים":

פרק כט

פסוק ג

מִיּוֹם נָפְלוֹ. מִיּוֹם חֲנָיָתוֹ עָלַי:

פרק ל

פסוק ט

וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל הַבְּשׂוֹר. שֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ:
וְהַנּוֹתָרִים עָמָדוּ. כְּשֶׁהִגִּיעוּ לְנַחַל הַבְּשׂוֹר, הָיוּ בָּהֶם עֲיֵפִים, וְנוֹתְרוּ שָׁם מִקְצָתָן:

פסוק י

אֲשֶׁר פִּגְּרוּ. אֲשֶׁר נִמְנְעוּ, וְאוֹמֵר אֲנִי לְשׁוֹן אֲרָמִי הוּא, תַּרְגּוּם שֶׁל "וְנֶהֱרְסוּ" (יחזקאל ל:ד):

פסוק יד

נֶגֶב הַכְּרֵתִי. לִדְרוֹם שֶׁל פְּלִשְׁתִּים, מָצִינוּ בְּמָקוֹם אַחֵר פְּלִשְׁתִּים נִקְרָאִים גּוֹי כְּרֵתִים, "יוֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם גּוֹי כְּרֵתִים" (צפניה ב:ה):

פסוק יז

לְמַחֳרָתָם. לְמוּדִים הֵם עֲמָלֵקִים לִלְקוֹת בְּיוֹם מָחָר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "מָחָר אָנֹכִי נִצָּב" (שמות יז:ט), לְכָךְ נֶאֱמַר לְמַחֳרָתָם:

פסוק כ

אֶת כָּל הַצֹּאן וְהַבָּקָר. שֶׁשָּׁבָה הַגְּדוּד מִנֶּגֶב יְהוּדָה וּמִנֶּגֶב כָּלֵב:
נָהֲגוּ. אֲנָשִׁים מַנְהִיגִים וְהוֹלְכִים לִפְנֵי הַמִּקְנֶה הַהוּא, לְהִתְכַּבֵּד וּלְהִתְהַלֵּל, זֶה שָׁלַל דָּוִד:

פסוק כה
מֵהַיּוֹם הַהוּא וָמָעְלָה. לֹא נֶאֱמַר וְהָלְאָה, אֶלָּא וָמָעְלָה, כְּבָר הִנְהִיג אַבְרָהָם בְּחֹק זֶה (בראשית יד:כד): "בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְגוֹ'", הֵם הַיּוֹשְׁבִים עַל הַכֵּלִים, "וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים", הַהוֹלְכִים בַּמִּלְחָמָה בִּבְרַאשִׁית רַבָּה (מג ט):

פסוק כו
לְרֵעָהוּ. לְאוֹהֲבָיו:

פסוק לא
אֲשֶׁר הִתְהַלֶּךְ שָׁם דָּוִד. שֶׁהָיוּ מַחְבְּאִים אוֹתוֹ מִפְּנֵי שָׁאוּל:

פרק לא

פסוק א
וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בְּיִשְׂרָאֵל. כְּאָדָם הָאוֹמֵר נַחֲזוֹר לְעִנְיָן רִאשׁוֹן:

פסוק יא
וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו. כְּמוֹ עָלָיו, עַל שָׁאוּל:

פסוק יב
וַיִּשְׂרְפוּ אוֹתָם שָׁם. תַּרְגּוּם: "וּקְלוֹ עֲלֵיהוֹן כְּמָא דְקָלָן עַל מַלְכַיָּא" תַּמָּן, כִּדְתָנַן (עבודה זרה יא א) שׂוֹרְפִין עַל הַמְּלָכִים וְלֹא מִדַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי: